

SVEUČILIŠTE U ZAGREBU
UČITELJSKI FAKULTET
ODSJEK ZA UČITELJSKE STUDIJE
(Petrinja)

Anđelina Batković

DIPLOMSKI RAD

STEREOTIPI I PREDRASUDE U RAZREDU

Petrinja, rujan 2017.

SADRŽAJ

SAŽETAK.....	4
SUMMARY	5
1. UVOD	6
2. PREDRASUDE.....	7
2.1. Tri socijalnopsihologijska pristupa.....	7
2.1.1. Individualni pristup	8
2.1.2. Međuljudski pristup	8
2.1.3. Međugrupni pristup.....	12
2.2. Smanjivanje predrasuda.....	16
3. RODNE RAZLIKE	20
3.1. Kognitivne razlike	21
3.1.1. Jezične i verbalne sposobnosti	22
3.1.2. Numeričke sposobnosti	22
3.1.3. Sposobnosti prostornog predočavanja	22
3.1.4. Složeni procesi	23
3.2. Društvene razlike i razlike u osobinama ličnosti.....	23
3.2.1. Aktivnost i istraživanje	24
3.2.2. Društveni utjecaj	24
3.2.3. Prosocijalno ponašanje.....	24
3.2.4. Agresija	24
4. UČENJE RODNIH ULOGA	25
4.1. Etološka i biološka objašnjenja	25
4.2. Kognitivističko-razvojni modeli.....	26
4.2.1. Model razvojnih faza	26
4.2.2. Modeli obrade informacija.....	27
4.3. Teorija socijalnog učenja.....	28
5. PREDRASUDE U DJEČJOJ DOBI	29
5.1. Razvoj predrasuda kod djece	29
5.2. Različiti pristupi u objašnjenju predrasuda kod djece	30
5.2.1. Pristupi predrasudama temeljeni na ličnosti	31
5.2.2. Kognitivistička i socio-kognitivistička objašnjenja predrasuda.....	31
5.2.3. Socijalno-psihološka objašnjenja predrasuda	32
5.2.4. Razvojna teorija socijalnog identiteta	33

5.2.5. Teorija socijalnog odraza	34
6. RODNI STEREOTIPI U RAZREDU	36
6.1. Utjecaj učitelja/ice	36
6.2. Utjecaj udžbenika i slikovnica	37
6.3. Utjecaj animiranih filmova	39
7. ISTRAŽIVANJE	41
7.1. Cilj istraživanja	41
7.2. Problemi istraživanja	41
7.3. Metodologija	42
7.3.1. Ispitanici	42
7.3.2. Postupak	42
7.3.3. Instrumenti	42
7.4. Rezultati	43
7.5. Rasprava	49
7.6. Zaključak istraživanja	51
8. KAKO SMANJITI PREDRASUDE I STEREOTIPE U RAZREDU?	53
7.1. Razred slagalica	54
7.2. Aktivnosti za smanjivanje predrasuda i stereotipa u razredu	55
7.2.1. Prva aktivnost	55
7.2.2. Druga aktivnost	56
7.2.3. Treća aktivnost	56
7.2.4. Četvrta aktivnost	57
7.2.5. Peta aktivnost	58
9. ZAKLJUČAK	60
10. LITERATURA	61
11. POPIS TABLICA	63
12. PRILOZI	64
KRATKA BIOGRAFSKA BILJEŠKA	Pogreška! Knjižna oznaka nije definirana.
IZJAVA O SAMOSTALNOJ IZRADI RADA ...	Pogreška! Knjižna oznaka nije definirana.

SAŽETAK

Ovaj rad govori o karakteristikama stereotipa i predrasuda te njihovim uzrocima i posljedicama. Objašnjena su tri socijalnopsihologijska pristupa koji govore o tome kako dolazi do predrasuda. Poznato je da se stereotipi kod djece razvijaju već u ranoj dobi kada počinju učiti rodne uloge, stoga će biti spomenute teorije koje govore o uzrocima razvoja rodni uloga u dječjoj dobi. Ističe se kako na razvoj stereotipa kod djece mogu utjecati i učitelj/ica te razni materijali za učenje koji kriju rodne stereotipe. Učitelj/ica može smanjiti razvijene predrasude i stereotipe kod učenika u razredu postupcima i aktivnostima koje su navedene u ovom radu.

Cilj istraživanja proveden među učenicima drugih, trećih i četvrtih razreda je ispitati povezanost rodni stereotipa, razredno-nastavnog ozračja te neki obilježja učenika poput roda, dobi i školskog uspjeha. Pokazalo se kako rodno stereotipiziranje nije povezano s razredno-nastavnim ozračjem kao ni sa školskim uspjehom. Međutim, pokazala se povezanost rodni stereotipiziranja s dobi i rodom. Vidljivo je da su mlađi učenici i to dječaci skloniji stereotipiziranju.

Ključne riječi: stereotipi, predrasude, rodne uloge, učenik, učitelj/ica.

SUMMARY

This thesis is about stereotype and preconception characteristics, what causes them and what consequences they have. There are three social psychology approaches to what causes prejudices. It is known that stereotypes are developed in early childhood when children start to learn about gender roles. Therefore, theories about causes of gender role development in childhood will be mentioned. In stereotype development, it is important to mention teachers influence and learning materials which conceal gender stereotype. In this thesis, there will be a list of actions and activities that teacher can use in class in order to reduce developed preconception and stereotypes in children.

The purpose of the research conducted among students of second, third and fourth grade is to find relation between gender stereotypes, classroom atmosphere and some characteristics such as gender, age and school success. It was discovered that there is no correlation between gender stereotyping and classroom atmosphere or school success. However, it was found out that there is a connection between gender stereotyping, age and gender. It is evident that younger boy students are more inclined to stereotyping.

Keywords: stereotypes, prejudice, gender roles, student, teacher

1. UVOD

Predrasude su sastavni dio naših života i one pogađaju gotovo svakoga. Ponekad i mi osuđujemo ljude bez dovoljno informacija o njima, a možda se i nama dogodilo da nas je netko osudio zbog naše pripadnosti određenoj grupi. Ljudi sve više osuđuju jedni druge i to zbog vjere, rase, spola, mentalnog i tjelesnog oštećenja, etničke manjine, spolne orijentacije, tjelesne težine ili nečega drugog. Sigurno se pitamo zašto ljudi imaju predrasude iako su one uzrok negativnih događaja.

Djece se već u ranoj dobi susreću s predrasudama jer ih se uči određenim stavovima. Uči ih se kako se „pravilno“ ponašaju djevojčice, a kako dječaci. Najveći utjecaj na razvoj stereotipa kod djece imaju njihovi roditelji. Djeca već u ranoj dobi počinju oponašati svoje roditelje te tako usvajaju njihova uvjerenja i razmišljanja. Također i učitelji/ce imaju veliku ulogu u razvoju stereotipa kod svojih učenika. Oni moraju najprije osvijestiti svoje stavove kako bi ispravno mogli postupiti u odnosu s učenicima. Pošto su oni u svakodnevnoj interakciji sa svojim učenicima itekako mogu djelovati na smanjenje stereotipa i predrasuda kod djece u razredu.

Ovim radom opisat će se razvoj predrasuda i stereotipa u dječjoj dobi, ali i njihov utjecaj u odrasloj dobi. Iz rada se može saznati koliko stereotipi i predrasude mogu biti štetni za djecu zbog toga će biti objašnjeni postupci koji mogu dovesti do njihovog smanjenja.

2. PREDRASUDE

Predrasuda se može definirati kao neprijateljski ili negativni stav prema ljudima prepoznatljive grupe. Njezina struktura se sastoji od tri komponente:

1. Afektivna (emocionalna) komponenta- predrasude se smatraju afektivnom komponentom, a nju čine vrsta emocije povezana sa stavom i ekstremnost stava.
2. Kognitivna komponenta- stereotipi se smatraju kognitivnom komponentom, a ona sadrži vjerovanja i misli koje čini stav.
3. Bihevioralna (ponašajna) komponenta- diskriminacija se smatra bihevioralnom komponentom, a ona se odnosi na ponašanja u skladu sa stavom (Aronson, Wilson i Akert, 2005).

Također, predrasuda se može definirati kao održavanje negativnih osjećaja prema grupi i njezinim pripadnicima ili kao negativno tretiranje grupe i njezinih pripadnika (Brown, 1995; prema Maričić, 2009). Iako predrasude mogu imati i pozitivna značenja, najčešće ih se povezuje uz one negativnih stavova.

Posljedica predrasudnih stavova neke osobe uočljiva u njezinu ponašanju jest diskriminacija. Diskriminacija je nepravedan postupak prema pojedincima za koje se smatra da pripadaju određenoj društvenoj grupi (Secord i Backman, 1964; prema Pennington 1997). Ponašanje koje proizlazi iz predrasudnih stavova može dovesti do različitih stupnjeva nepravednih postupaka. Ti postupci mogu biti blagi, kao što je predrasudni razgovor i izbjegavanje nekih ljudi, ali i ekstremni, kao što su genocid ili progon (Pennington, 1997).

2.1. Tri socijalnopsihologijska pristupa

Definiranje predrasude kao stava koji utječe na ponašanje pojedinca navelo je socijalne psihologe da potraže objašnjenje kako dolazi do održavanja takvih stavova. Stoga oni navode tri socijalnopsihologijska pristupa (Pennington, 1997):

1. Individualni pristup

2. Međuljudski pristup

3. Međugrupni pristup

2.1.1. Individualni pristup

Ovaj pristup stavlja naglasak na ličnost pojedinca i/ili na emocionalnu osnovu predrasuda. Smatra da uzroci predrasudnih stavova proizlaze iz emocionalne dinamike osobe. Individualni pristup također pokušava otkriti kako svakodnevni stresovi i pritisci mogu dovesti do predrasuda. Unutar individualnog pristupa moguća su dva objašnjenja:

- a) kad se vidi da predrasuda proizlazi iz različitih tipova ličnosti
- b) kad se vidi da je predrasuda ukorijenjena u ustroj svih ljudskih bića.

Prvo objašnjenje traži razlike u ličnosti između ljudi, a kod drugog objašnjenja svi se ljudi smatraju jednakima, budući da je frustracija neizbježna u svakodnevnom životu svih ljudi (Pennington, 1997).

2.1.2. Međuljudski pristup

Ovaj pristup usredotočuje se na procese koji se događaju unutar društvenih grupa. Osvrće se i na to kako prevladavajući stereotipi unutar jednog društva ili subkulture „zasljepljuju“ pojedinca tako da ne vidi individualne značajke neke osobe. Također nastoji otkriti u kojoj se mjeri ljudi konformiraju prema dominantnim vrijednostima neke određene društvene situacije (Pennington, 1997).

2.1.2.1. Stereotipi

Prema Penningtonu (1997) tri osobine karakteriziraju stereotipe: a) ljudi se kategoriziraju po vrlo vidljivim značajkama kao što su rasa, spol, nacionalnost, fizički izgled itd. b) svim članovima te kategorije ili društvene grupe pripisuje se posjedovanje istih značajki, i c) bilo kojem pojedincu za kojeg se percipira da pripada toj grupi pripisuje se posjedovanje tih stereotipnih značajki.

Stereotipi su stoga mišljenja i vjerovanja o čitavoj grupi ljudi pri čemu se svim članovima grupe pripisuju neke karakteristike bez obzira na stvarne razlike među njima (Miljković i Rijavec, 1996). Kad ljude stereotipiziramo donosimo zaključke odnosno slike koje predočavamo kad se evocira određena kategorija. To su zapravo „sadržaji“ kategorijalnih pretnaca u koje svrstavamo ljude te im nastojimo dati smisao bilo kojoj konkretnoj socijalnoj situaciji (Brown, 2006).

Termin „stereotip“ uveo je politički novinar Lipmann. Lipmann (1992; prema Brown, 2006) je opisao stereotipe kao kognitivne kalupe koji reproduciraju mentalne predodžbe o ljudima te ih je nazvao „slike u našim glavama“.

Ponekad stereotipi mogu pojednostaviti stvari oko nas jer nam omogućuju da u nekoliko sekundi donesemo sud o nekoj osobi. Iako nam na određeni način mogu biti korisni, oni nas ipak čine slijepima na razlike među ljudima te nam ponekad mogu otežati, a ne olakšati prilagođavanje (Miljković i Rijavec, 1996). Može se reći da stereotipiziranjem činimo nepravdu nekim ljudima jer ih svrstavamo u neke određene kategorije. Stoga treba nastojati da što manje nanosimo štetu ljudima oko sebe.

Campbell (1967; prema Pennington, 1997) navodi četiri posljedice stereotipa na predrasude i diskriminaciju:

1. Stereotipi djeluju tako da precjenjuju razlike koje postoje između grupa
2. Stereotipi djeluju tako da uzrokuju podcjenjivanje razlika unutar grupa
3. Stereotipi izobličavaju stvarnost jer precjenjivanje razlika između grupa i podcjenjivanju unutar grupe imaju veze s istinom
4. Stereotipi su negativni stavovi koji ljudi koristi kako bi opravdali diskriminaciju ili sukob s drugima.

Posebno su zanimljivi tradicionalni spolni stereotipi koji se pojavljuju pri opažanju spolnih razlika. Okruženi smo slikama o tome kako treba izgledati muško, a kako žensko ponašanje. Svi se trudimo ponašati u skladu s tim slikama. Kada se počnemo ponašati suprotno od tih slika dolazi do problema jer takvo ponašanje nije prikladno.

Pokušavalo se utvrditi da su muški i ženski karakter urođeni i da se oni razvijaju uvijek po istoj shemi koja je unaprijed određena te daju uvijek iste crte i oblike ponašanja. Tako su,

primjerice, žene te koje su osjećajne i nesposobne koncentrirati se, dok su muškarci agresivniji i uspješniji. Spolni stereotipi mogu naštetiti i muškarcima i ženama, iako su žene češće diskriminirane. Također, i muškarci mogu biti žrtve stereotipa jer se od njih očekuje da budu uspješni, a ako im to ne pođe za rukom onda se ljudi prema njima ponašaju mnogo gore nego prema ženama (Miljković i Rijavec, 1996). Moguće je da je takvo ponašanje vezano uz uloge jer je ženama tradicionalno pripisivana uloga domaćice te se zbog toga mogu vidjeti kao brižnije. Iz bioloških razloga žene su brižnije nego muškarci jer su se one uvijek brinule o djeci. U slučaju da se žene nisu brinule za djecu onda nisu imale mnogo preživjele djece. Suvišno je reći da pojava spolnog stereotipiziranja često ne održava zbilju (Aronson, Wilson i Akert, 2005). Na primjer, u jednom eksperimentu, kada su se suočili s jako uspješnom ženom liječnicom, muški studenti su ju procijenili kao manje kompetentnu i da je imala lakši put do uspjeha nego uspješan liječnik muškarac. Ženske studentice su opazile drugačije: iako su smatrale da su i liječnik i liječnica jednako kompetentni, procijenile su da je muškarcu put do uspjeha bio lakši. I studenti i studentice su veće motivaciju pripisali liječnici nego liječniku. Pripisivanjem veće motivacije liječnici može biti jedan način kojim se podrazumijeva da je ona manje sposobna od liječnika (Miljković i Rijavec, 1996).

Brown (2006) smatra naročito važnim ove tri karakteristike stereotipa s gledišta međugrupnih odnosa:

- A) Stereotipi kao legitimirajuća vjerovanja
- B) Stereotipi kao očekivanja
- C) Stereotipi kao samoispunjujuće prognoze.

- A) Stereotipi kao legitimirajuća vjerovanja

Dokazi koji podupiru tvrdnju da se stereotipi često koriste kako bi se opravdalo ponašanje vlastite grupe prema drugoj grupi jest to što se može vidjeti da se brzo mijenjaju s promjenom odnosa među grupama. Na primjer, kad dvije zemlje započinju rat, stereotipi o neprijatelju postaju vrlo negativni i obično počinju održavati teme okrutnosti, agresije i prevare. Percepcija će druge grupe na takav način legitimirati zauzvrat ratoboran stav vlastite grupe. Sadržaj stereotipa o drugoj grupi osjetljiv na promjene u prirodi međugrupnih odnosa također sugerira da stereotipi mogu imati porijeklo. To ne znači da bilo koji konkretni stereotip točno

opisuje aktualne karakteristike dane grupe. Osnova za razvoj stereotipnih opažanja može se postići kulturalno distinktivnim obrascima ponašanja grupe ili određenim socioekonomskim okolnostima u kojima se ona nalazi. Na primjer, postoji određena grupa u društvu koja ima loš standard življenja, visoku stopu nezaposlenosti i nisku razinu obrazovnih postignuća. Ovi pokazatelji socijalnog statusa grupe mogu se prevesti u opažanja da je ona „siromašna“, „lijena“ i „glupa“ (Brown, 2006).

B) Stereotipi kao očekivanja

Stereotipi mogu iskriviti socijalne realnosti na način koji će voditi održavanju kontinuiteta postojećih odnosa među grupama. Da bi se to dogodilo, stereotipi bi trebali utjecati na prosudbe pojedinačnih aktera. Na primjer, posrednik za kupnju i prodaju nekretnina mora odlučiti hoće li dati ili neće nekretninu klijentima iz jedne etničke skupine a ne iz neke druge. Djelovanje stereotipa je takvo da čine pristranim ono što opažatelj očekuje od dane grupe. Tako postoji široko prihvaćen stereotip da su muškarci viši od žena. Takvo nas očekivanje može navesti da činimo greške u određenim slučajevima (Brown, 2006). Nelson i sur. (1990; prema Brown, 2006) našli su da je na procjene ispitanika za visinu žena i muškaraca prikazanih na fotografijama utjecao spol prikazane osobe, čak i kad nije bilo stvarne spolne razlike na samim fotografijama. Zapravo nas stereotipi navode da od grupa neke stvari očekujemo, a druge ne i pomažu nam da prema tim grupama neke vrste ponašanja smatramo opravdanim, a druge isključujemo (Brown, 2006).

C) Stereotipi kao samoispunjujuća proročanstva

Stereotipiziranje nije jednosmjerni proces jer oni koji su predmet stereotipa reagiraju na to kako ih drugi tretiraju i mogu potkrijepiti sam stereotip koji je u početku izazvao njihovu reakciju. Dakle, stereotipi se mogu pokazati kao samoispunjujuća proročanstva (Darley i Fazio, 1980; Snyder, 1981; prema Brown, 2006).

Snyder i sur. (1977; prema Brown 2006) utvrdili su samoispunjujući efekt tako što su naveli muške ispitanike da vjeruju kako telefonom razgovaraju s atraktivnom ili neatraktivnom ženom. U razgovoru s „atraktivnom“ ženom ispitanici su situaciju procijenili kao više prijateljski, dopadljivu i društvenu nego u situaciji s „neatraktivnom“ ženom.

Samoispunjujuća priroda stereotipnih očekivanja dosta je izražena i u školama. U eksperimentu Rosenthal i Jacobson (1968; prema Brown 2006) su naveli učitelje da pogrešno misle kako su neki njihovi učenici izuzetno nadareni. Nakon godinu dana ti su učenici imali značajno veći rezultat od onih koji nisu bili tako opisani. To se povećanje može pripisati očekivanjima učitelja jer su samo oni znali identitet navodno nadarenih učenika.

2.1.2.2. Konformizam prema vrijednostima

Minard (1952; prema Pennington 1997) je ustanovio da se u rudnicima 80 posto bijelih rudara prijateljski ponašalo prema crnim rudarima, a iznad zemlje se samo 20 posto bijelih rudara ponašalo na prijateljski način. Pattigrew (1958; prema Brown 1997) objašnjava takve nalaze konformizmom prema vrijednostima jer on očekuje da će predrasude ovisiti o društvenom kontekstu u kojem se događa ponašanje.

Lieberman (1956; prema Pennington 1997) je ustanovio da se stavovi i vrijednosti osobe mijenjaju kako bi se konformirali prema promjenjivim normama. Uspoređivali su se stavovi radnika u tvornici kad su radili kao prodavači i stavovi 12 mjeseci kasnije kad su ti radnici unaprijeđeni u poslovođe ili u predstavnike sindikata. Promjena uloga uzrokovala je promjenu stavova u skladu s novim poslom ili ulogom. Poslovođe su se bolje odnosili prema upravi, a predstavnici sindikata su se bolje odnosili prema sindikatu.

Istaknuti se želi to da se ljudi ne ponašaju uvijek na načine određenom stilu ličnosti, skupu stavova ili stereotipa zato što postoje snažni pritisci u socijalnim situacijama koje uzrokuju da se ljudi konformiraju prema prevladavajućim društvenim normama. Tijekom vremena norme se mijenjaju što sugerira da konformizam ne objašnjava potpuno predrasude i diskriminaciju

(Pennington, 1997).

2.1.3. Međugrupni pristup

Ovaj pristup bavi se odnosima između različitih grupa ljudi odnosno bavi se učincima socijalne kategorizacije i članstva u grupi. Članstvo u grupi može biti važan uzrok koji

doprinosi predrasudama i diskriminaciji. Osvrnut ćemo se na istraživanja koja slijede dva pristupa: a) međugrupno natjecanje (Sherif, 1996; prema Pennington, 1997); i b) socijalnu kategorizaciju (Tajfel, 1970; prema Pennington, 1997). Istraživanja ispituju u kojoj mjeri pripadnost nekoj društvenoj grupi uzrokuje da se pripadnici te grupe ponašaju na predrasudno povoljne načine prema vlastitoj grupi - „bliska grupa“ i predrasudno nepovoljne načine prema ostalim grupama - „dalja grupa“ (Pennington, 1997).

2.1.3.1. Medugrupno natjecanje

Sherif je (1966; prema Pennington, 1997) ispitivao sukob između grupa i suradnju u grupama dječaka starih 11 – 12 godina koji su pohađali ljetni školski kamp u Americi. Eksperiment je trajao tri tjedna i bio je označen s tri stupnja od kojih je svaki trajao jedan tjedan:

Stupanj 1

U eksperimentu a) svi su dječaci bili zajedno jedan tjedan tijekom kojeg su obavljali razne neformalne aktivnosti. U eksperimentu b) dječaci su proveli tjedan dana u jednoj od grupa koje su bila na stupnju 2, ali grupe nisu bile svjesne da postoje kao odvojene grupe.

Stupanj 2

Dječaci u eksperimentu a) premješteni su u ljetni kamp i podijeljeni u dvije grupe. U eksperimentu b) dvije grupe dovedene su zajedno u ljetni kamp. Sherif je organizirao niz natjecanja između grupa i nagrade ili socijalnu prednost za onu grupu koja pobijedi.

Stupanj 3

Suradnja između dvije grupe ohrabrivana je postavljanjem ciljeva koji su se mogli postići samo ako su obje grupe surađivale.

Stupnjevi 1 i 2 odnosi se na razvoj sukoba, a stupanj 3 bavi se smanjivanjem sukoba (Pennington, 1997).

U eksperimentu u kojem su svi dječaci bili zajedno na stupnju 1, Sherif (1966; prema Pennington, 1997) ih je podijelio u dvije grupe. Dječaci su bili podijeljeni tako da je oko dvije trećine prijatelja bilo kojeg dječaka bilo u drugoj grupi. Zatim je Sherif usporedio promjene u obrascima prijateljstva na eksperimentalnim stupnjevima 1 i 2. Tablica 1 pokazuje da su natjecanja između grupa na stupnju 2 rezultirala promjenom obrazaca prijateljstva dječaka, što je rezultiralo tako da je prijateljstvo bilo gotovo u cijelosti ograničeno na blisku grupu.

Tablica 1. *Promjene u izboru prijatelja prije i nakon natjecanja grupa* (Sherif, 1966; prema Pennington, 1997; str.123).

ČLANSTVO DJEČAKA				
PRIJATELJI IZABRANI IZ	GRUPA A		GRUPA B	
	<i>Prije</i>	<i>Poslije</i>	<i>Prije</i>	<i>Poslije</i>
Grupa A	35%	95%	65%	12%
Grupa B	65%	5%	35%	88%

U eksperimentu u kojem su dvije grupe bile odvojene jedna od druge na stupnju 1, Sherif je uočio dramatične promjene u odnosima unutar grupe kao rezultat međugrupnog natjecanja. Na primjer, vođa jedne grupe promijenio se u „nasilnika“, a ponašanje i promjene u obrascima prijateljstva bile su takve da se povećala solidarnost u bliskoj grupi.

Zbog razlika između dvije grupe došlo je do otvorenog sukoba tijekom stupnja 2. Dječaci su se nazivali pogrdnim imenima, rugali i ismijavali, odbijali objedovati s drugom grupom ili gledati film s drugom grupom.

U ovom istraživanju sukob između grupa nastao je zbog natjecanja između dvije grupe oko neke nagrade koju može dobiti samo jedna grupa na štetu druge. Pokazalo se da međugrupno natjecanje može početi na prijateljski način, ali kasnije brzo dolazi do sukoba i neprijateljstva. Počinje se stereotipizirati dalja grupa, a bliska grupa počinje previše cijeniti svoja pozitivna postignuća (Pennington, 1997).

2.1.3.2. Socijalna kategorizacija

Turner je (1981, prema Pennington, 1997) ponudio dva objašnjenja zašto socijalna kategorizacija rezultira pozitivnom pristranošću prema bliskoj grupi i negativnom pristranošću prema daljoj grupi:

- a) socijalna kategorizacija uzrokuje da pojedinci percipiraju veće sličnosti unutar vlastite grupe i veće razlike između bliske i dalje grupe od onih koje stvarno postoje
- b) socijalna kategorizacija uzrokuje da pojedinci vrednuju sebe i uspoređuju se u odnosu na vlastitu grupu u potrazi za pozitivnim socijalnim identitetom.

Ustanovljeno je da ljudi percipiraju viši stupanj sličnosti između sebe i drugih za koje misle da vjeruju u iste stvari ili da bi možda djelovali na sličan način kao i oni u nekoj situaciji. Također su ustanovljene veće razlike od postojećih kad ljudi misle da oni i drugi vjeruju u različite stvari ili djeluju na različite načine od njih (Ross, Green i House, 1977; prema Pennington, 1997). Dakle, socijalna kategorizacija prenaglašava i razlike između grupa i sličnosti unutar grupa.

„Teorija socijalnog identiteta navodi da socijalna kategorizacija rezultira socijalnom diskriminacijom tako što navodi ljude da čine socijalne usporedbe između bliskih i daljih grupa. Teorija nadalje navodi da ljudi čine socijalne usporedbe jer trebaju sami sebi pružiti pozitivan socijalni identitet“ (Turner, 1981; prema Pennington, 1997, str.125). Pozitivan socijalni identitet bitan je za osobu jer on daje i osjećaj sigurnosti i pruža osobi osjećaj pripadanja društvenom svijetu. Do socijalnog natjecanja vode usporedbe koje neki pojedinac čini između grupa na osnovi statusa i vrijednosti. Socijalno natjecanje nastaje jer ljudi žele biti članovi vrlo cijenjenih i dobrih grupa te nastoje prikazati svoju grupu u takvom svjetlu da se povjeruje da je bolja od dalje grupe. Lažni stereotipi i negativne vrijednosti pripisuju se daljoj grupi kako bi se unaprijedila bliska grupa (Pennington, 1997).

2.2. Smanjivanje predrasuda

Možemo zaključiti da se često susrećemo s predrasudama odnosno često nailazimo na osobe koji su iz nekog razloga odbačeni (isključeni iz grupe). Zato što prije moramo djelovati na to da utječemo na smanjivanje predrasuda. Možemo prvo krenuti od sebe tako da razvijamo što više empatiju jer na taj način možemo zamisliti kako se ta druga osoba osjeća kada ju se ponižava. Tada će to utjecati na nas i zapitat ćemo se kako bismo se mi osjećali da smo na mjestu te osobe.

Jedino ponovljeni kontakti mogu imati pozitivan učinak na stereotipe i predrasude, ali oni sami po sebi nisu dovoljni te čak mogu dovesti do povećanja predrasuda. Kako bi kontakt doveo do smanjenja predrasuda potrebna je posebna vrsta kontakta.

Aronson, Wilson i Akert (2005) opisuju šest uvjeta kada kontakt rezultira smanjenjem ublažavanjem predrasuda:

1. Međusobna zavisnost/ovisnost i 2. Zajednički cilj

Osvrnut ćemo se još jednom na Sherifovo (1961; prema Aronson, Wilson i Akert, 2005) istraživanje s dječacima u ljetnom kampu. U tome istraživanju predrasude i stereotipi razvijeni su poticanjem sukoba i natjecanja između dječaka. Utvrđeno je da kada su neprijateljstvo i nepovjerenje jednom razvijeni onda se harmonija između dječaka ne može ponovo uspostaviti uklanjanjem sukoba i natjecanja. Zapravo, pokušaji ujedinjavanja dvije grupe u neutralnim situacijama samo su još više povećali neprijateljstvo i nepovjerenje. Na primjer, dječaci su u tim grupama radili probleme čak i kada su objedovali s drugom grupom ili samo gledali film.

Sherif (1961, prema Aronson, Wilson i Akert, 2005) je uspio smanjiti njihova neprijateljstva tako da je stavio dvije grupe dječaka u situacije u kojima su iskusili međusobnu zavisnost/ovisnost. Kako bi se smanjilo neprijateljstvo, grupe su morale surađivati. Dječaci su se našli u jednoj takvoj situaciji u kojoj su morali surađivati. Za vrijeme dok su bili na izletu dostavni kamion je zaglavio i da bi ponovo krenuo bilo ga je potrebno pogurati. To su postigli tako da su svi dječaci gurali zajedno i takva situacija dovela je do smanjenja neprijateljskih osjećaja i negativnih stereotipiziranja između dječaka.

Možemo uočiti da se neprijateljstvo smanjilo kada su se grupe našle u surađujućoj situaciji i tada je jedna grupa trebala drugu grupu te su se morale osloniti jedna na drugu kako bi postigle zajednički cilj.

3. Ravnopravan status

Članovi u grupama moraju biti podjednaki u terminima statusa i moći. Ukoliko status nije jednak, moguće je da interakcije krenu pratiti stereotipan obrazac. Bitno je da kontakt nauči ljude da su njihovi stereotipi netočni. Kontakt i interakcija bi trebali voditi opovrgavanju negativnih stereotipnih vjerovanja. Međutim, ako je status nejednak, njihove će interakcije biti pod utjecajem te razlike u statusu. Na primjer, šefovi će se ponašati kao stereotipni šefovi, a zaposleni kao podređeni. I tada nitko neće naučiti nove i opovrgavajuće informacije o drugoj grupi (Pettigrew, 1969; Wilder, 1984; prema Aronson, Wilson i Akert, 2005).

4. Neformalno okruženje

Kontakt se mora ostvarivati u prijateljskom i neformalnom okruženju. U takvom okruženju članovi vlastite grupe mogu biti u izravnoj interakciji s članovima vanjske grupe. Omogućavanjem kontakta dvije grupe u prostoriji u kojoj će i dalje ostati podijeljeni neće mnogo pomoći oko poticanja njihova razumijevanja ili međusobna upoznavanja (Aronson, Wilson i Akert, 2005).

5. Višestruki kontakti

Wilder (1984; prema Aronson, Wilson i Akert, 2005) govori kako moramo naučiti da su vjerovanja o vanjskoj grupi pogrešna kroz prijateljski i neformalne interakcije s više članova vanjske grupe. Važno je da vjerujemo kako su članovi vanjske grupe koje upoznamo tipični za tu svoju grupu. U suprotnom će doći do održavanja stereotipa tako da će se jednog člana vanjske grupe proglasiti iznimkom.

Za primjer navest ćemo istraživanje s policajcima kojima su kao partnerice pridružene žene policajke. Utvrđeno je da su muškarci bili zadovoljni s radom svojih žena partnerica, ali i da su dalje snažno osjećali kako žene ne bi trebalo zapošljavati kao policajce. Možemo uočiti da

su muškarci svoju partnericu smatrali iznimkom i da se njihovi stereotipi o sposobnostima žena za policijski posao ostali nepromijenjeni. U stvari, stereotipi su bili istovjetni onima koje su imali policajci koji su imali muške partnere (Miltain, 1971; prema Aronson, Wilson i Akert, 2005).

6. Socijalna norma jednakosti/ravnopravnosti

Važno je da socijalne norme naglašavaju i podržavaju ravnopravnost među grupama kako bi kontakt doveo do smanjenja predrasuda (Amir, 1969; Wilder, 1984; prema Aronson, Wilson i Akert, 2005).

Poznato je da je moć socijalnih normi velika te se one mogu upotrijebiti za motiviranje na približavanje članovima vanjske grupe. Na primjer, ako učitelj u učionici stvori i potiče normu prihvatanja i tolerancije onda će učenici uskladiti svoje ponašanje s tom normom (Aronson, Wilson i Akert, 2005).

Neprijateljske grupe smanjit će svoje stereotipiziranje, predrasude i diskriminacijska ponašanja kada se zadovolje ovih šest uvjeta kontakta (Aronson & Bridgeman, 1979; Cook, 1984; Riordan, 1978; prema Aronson, Wilson i Akert, 2005).

Također i Pennington (1997) govori o tome kako se mogu smanjiti predrasude i sukobi te da se to može postići povećanim kontaktom između grupa.

„S međuljudskog stajališta, povećani kontakt trebao bi unapređivati i poticati poznanstva i prijateljstva između pojedinca iz različitih grupa. To bi trebalo rezultirati smanjenjem percepcije razlika u uvjerenjima i povećanjem percepcije sličnosti uvjerenja između grupa. Povećani kontakt između ljudi s predrasudama trebao bi također pobuditi kognitivnu disonancu, budući da bi bilo psihološki nedosljedno pridržavati se negativnog stereotipnog stava prema određenoj rasi i imati poznanike ili prijatelje iz te grupe“ (Pennington, 1997, str. 129).

Pennington (1997) navodi dva načina smanjivanja disonance:

a) može se promijeniti stav osobe

b) osoba može prekinuti prijateljstvo

Prvi način će voditi do smanjivanja predrasuda, a drugi način će dovesti do održavanja ili čak povećanja predrasuda.

Worchel i sur. (1977; prema Pennington,1997) su uočili da grupe koje su na početku surađivale da su one onda kasnije pozitivno reagirale jedna prema drugoj bez obzira jesu li doživjele uspjeh ili neuspjeh na zadatku. Različito reagiranje na uspjeh i neuspjeh pokazale su grupe koje su se na početku natjecale. Neuspjeh na zadatku između grupa doveo je to toga da se svaka grupa držala za sebe, a stavovi prema daljoj grupi postali su negativniji. Kada je slijedio uspjeh na zadatku došlo je do pozitivnijih stavova i veće komunikacije s daljom grupom. Stoga treba uzeti u obzir i povijest odnosa između grupa prije nego što se može predvidjeti kakvi mogu biti pokušaji smanjenja predrasuda.

Tablica 2 prikazuje učinke natjecateljskih ili surađujućih povijesti odnosa između grupa i uspjeha ili neuspjeha u zadatku na predrasude. One grupe koje su u prošlosti bile surađujuće ne razvijaju predrasude kao rezultat neuspjeha u zadatke suradnje. Suprotno tome, grupe koje su u prošlosti bile natjecateljske povećavaju predrasude kao rezultat neuspjeha u zadatku suradnje.

Tablica 2. *Učinci surađujuće ili natjecateljske povijesti odnosa između grupa i uspjeha ili neuspjeha u zadatku suradnje na predrasude.* (Pennington, 1997; str. 131)

REZULTAT SURADNJE	POVIJEST	
	Suradnja	Natjecanje
Uspjeh	Malo dokaza za predrasude, grupe se ne percipiraju kao vrlo različite.	Smanjenje predrasuda i smanjenje percipiranih razlika između grupa.
Neuspjeh	Malo dokaza za predrasude, grupe se ne percipiraju kao vrlo različite.	Povećanje predrasuda i izoštravanje percipiranih razlika između grupa.

Možemo zaključiti da se predrasude i sukobi između grupa mogu smanjiti međusobnom suradnjom i zajedničkim postizanjem cilja. Kada su prethodni odnosi natjecateljski onda je potrebno više surađujućih situacija u kojima bi se grupe što više zbližile.

3. RODNE RAZLIKE

Spol djeteta određuje se biološkim i fizičkim razlikama, a rod se odnosi na nefiziološke komponente. Tu rod sadrži određena ponašanja i uloge koje su tipične za muškarca ili ženu. Rodne razlike su razlike između muškarca i žene u izgledu, crtama ličnosti i ponašanju koje mogu biti biološki ili kulturno određene (Barada i Jelavić, 2004).

„Najosjetljivija razlika između muškog i ženskog mozga odnosi se na mrežu živčanih stanica koje povezuju lijevu i desnu moždanu polutku. Ovaj most, corpus callosum, nesumnjivo je veći u ženskom mozgu i možda može dati objasniti razlike između muškog i ženskog procesa razmišljanja. Djevojčice i žene koriste se objema polutkama istovremeno, dok muškarci upotrebljavaju samo jednu“ (Preuschoff, 2004, str. 19).

Lijeva moždana polutka sazrijeva brže kod djevojčica nego dječaka zbog toga djevojčice nauče prije govoriti nego dječaci. Za rješavanje prostorno-vizualnih problema služi desna moždana polutka koja se kod dječaka razvija prije nego kod djevojčica. Također i hormoni utječu na rodne razlike u ponašanju. Oni oblikuju ponašanje od najranijeg djetinjstva, a najviše su izraženi tijekom puberteta.

Dokazano je da je ženska koža tanja od muške te joj zbog toga treba i više dodira. Hormon koji izaziva potrebu za dodirima naziva se oksitocin. Djevojčice duže održavaju kontakt očima nego dječaci zato se čini da one pozornije slušaju. U dobi od šest mjeseci djevojčice su već samostalnije od svojih muških vršnjaka, a u predškolskoj dobi imaju razvijenije fine motoričke vještine nego dječaci (Preuschoff, 2004).

Autorice Miljković i Rijavec (1996) navode tri točke pomoću kojih se može smanjiti štetan utjecaj na stereotipe:

1. Stereotipi nisu točni

Većina istraživača slažu se da su stereotipi netočni te da oni pretjerano naglašavaju razliku između grupa. Istraživanja su utvrdila da je prilično malo točno utvrđenih razlika u osobinama između muškaraca i žena. Razlike su manje nego što smo skloni vjerovati.

2. U slučaju i da postoje razlike između muškaraca i žena, to ne znači da se odnosi na vas

3. Ne morate prihvatiti negativno vrednovanje svojih „ženskih“ osobina

3.1. Kognitivne razlike

Što se tiče kognitivnih razlika dokazano je da muškarci postižu bolje rezultate kad su uključene mentalne rotacije, mehaničko rezoniranje, matematika, znanost i verbalne analogije,

a žene su bolje ako se ispituje verbalna fluentnost, artikulacija govora, čitanje i pisanje, fina motorika i računanje (Zarevski i Matešić, 2010).

3.1.1. Jezične i verbalne sposobnosti

Već smo spomenuli da djevojčice imaju bolje razvijene neke verbalne sposobnosti i vještine. To je vjerojatno zato što djevojčice već u dojenačkoj dobi proizvode ranije i više zvukova nego dječaci. Ranije počnu govoriti riječi i razvijenija im je gramatika.

Istraživanja pokazuju da majke stvaraju bogatiju jezičnu okolinu svojim kćerima nego sinovima i to nam govori da socijalizacijski činitelji imaju ulogu u nastanku razlika među rodovima. Međutim, većina psihologa slaže se s tim da vjerojatno postoji i biološka osnova ranijeg razvoje verbalne sposobnosti kod djevojčica (Vasta, Haith i Miller, 1998).

Hyde i Linn (1988, prema Vasta, Haith i Miller, 1998) tvrde da u kasnijoj adolescenciji djevojčice više nemaju bolje razvijene verbalne sposobnosti od dječaka.

3.1.2. Numeričke sposobnosti

Češće djevojčice počinju ranije brojiti i upotrebljavati brojeve nego dječaci. Tijekom osnovnoškolskog obrazovanja djevojčice bolje računaju, ali dječaci bolje rješavaju matematički problemske zadatke. No, kroz srednju školu dječaci počinju postizati bolji uspjeh u vrlo teškim matematičkim zadacima. Neki pretpostavljaju da do takvih razlika među rodovima dolazi zbog toga što djevojčice smatraju matematiku kao nekom muškom aktivnošću. Zato ih tada matematika manje zanima, ali i roditelji i učitelji pružaju više potpore dječacima u tom području (Vasta, Haith i Miller, 1998).

Također je utvrđeno i da dječaci češće od djevojčica upotrebljavaju računala u školskom radu i za igranje te zbog toga imaju i pozitivnije stavove prema računalima (Chen, 1985; Hess i Miura, 1985; prema Vasta, Haith i Miller, 1998).

3.1.3. Sposobnosti prostornog predočavanja

Sposobnosti prostornog predočavanja ispituju se pomoću različitih zadataka i tehnika. Kod zadataka rotacije muškarci i žene postižu vrlo različite rezultate. Žene teško rješavaju zadatke koji se odnose na sposobnosti prostornog predočavanja. Takve razlike među rodovima možda se događaju zbog različite organizacije lijeve i desne polutke mozga između muškarca i žene (Waber, 1977; 1979; prema Vasta, Haith i Miller, 1998).

Razlike su se pokušale objasniti i socijalizacijskim procesima. Neki teoretičari tvrde da djevojčice ne dobivaju dovoljno poticaja za uključivanje u aktivnosti koje pomažu kod razvoja takvih sposobnosti. Na primjer, dječaci se više igraju kockicama i mehaničkim igračkama jer su one igračke za dječake, a ne za djevojčice (Baenninger i Newcombe, 1989; Newcombe i Dubas, 1992; Signorella, Jamison i Krupa, 1989; Tracy, 1987; prema Vasta, Haith i Miller, 1998).

3.1.4. Složeni procesi

Neka istraživanja pokazuju da su žene uspješnije u organiziranju u zadacima zapamćivanja (Cox i Waters, 1986; Waters, 1981; Waters i Schreiber, 1991; prema Vasta, Haith i Miller, 1998). Žene postižu i bolji uspjeh u zadacima prisjećanja verbalnog materijala, ali ne i u zadacima položaja likova u prostoru (Kail i Siegel, 1977; prema Vasta, Haith i Miller, 1998).

Bitno je istaknuti da su razlike između muškaraca i žena rijetko jasne i nepromjenjive kao što se obično prikazuju u medijima. Veliku ulogu igraju očekivanja i pritisci iz okoline. One žene kojima je rečeno da su žene općenito lošije u testovima mentalne rotacije, doista i postižu lošije rezultate. Ženama kojima je rečeno da se muškarci i žene ne razlikuju po svojim rezultatima onda se ni nisu po svojim rezultatima razlikovale od muškaraca (Rijavec i Miljković, 2014).

3.2. Društvene razlike i razlike u osobinama ličnosti

Osim kognitivnih razlika između rodova postoje i društvene razlike i razlike u osobinama ličnosti. Ukratko ćemo te razlike i opisati.

3.2.1. Aktivnost i istraživanje

U ovom području dječaci su tjelesno aktivniji, treba im više prostora i češće se igraju grubih igara. Tijekom dojenačke dobi dječaci više istražuju predmete tako da ih dodiruju, dok djevojčice češće istražuju predmete pogledom. Također i roditelji mogu utjecati na dječje istraživanje. Kad se majke ne miješaju u igru kod dječaka i kad im dopuste da budu sami onda oni postaju samostalniji. Međutim, kad se majke ponašaju tako prema djevojčicama one reaguju suprotno od dječaka. Tada djevojčice prestaju istraživati predmet i žele ostati pokraj majke. Djevojčice postaju samostalnije u igri kad traže kontakt sa svojom majkom. Moguće je da su dječaci biološki više podređeni za istraživanje nego djevojčice kojima je potrebna podrška i ohrabrenje da se upuste u takvu aktivnost (Vasta, Haith i Miller, 1998).

3.2.2. Društveni utjecaj

Poznato je da muškarci i žene drugačije reaguju u situacijama koje se odnose na društveni utjecaj. Rješavajući neki sukob dječaci se više koriste prijetnjama ili upotrebom tjelesne sile. Kod djevojčica je to ipak drugačije, one se češće priklanjaju nagovaranju ili odustajanju od sukoba (Vasta, Haith i Miller, 1998).

3.2.3. Prosocijalno ponašanje

Djevojčice se općenito smatraju altruističnijima, spremnijima na pomaganje i suradnju. One su više osjećajnije nego dječaci. Lakše se uživljavaju u tuđu situaciju i osjećaju više empatije. No, utvrđeno je malo razlika između dječaka i djevojčica u njihovu stvarnom ponašanju (Eagly i Crowley, 1987; Moore i Eisenberg, 1984; prema Vasta, Haith i Miller, 1998).

3.2.4. Agresija

Tijekom djetinjstva dječaci su agresivniji od djevojčica. Kod njih se opaža agresija poput udaranja nogom, rukom ili štipanja. Ta se razlika smanjuje s odrastanjem i često ih

zamjenjuju drugi oblici agresije (Eagly i Steffen, 1986; Hyde, 1986; prema Vasta, Haith i Miller, 1998).

Utvrđeno je da djevojčice češće nejasne situacije tumače na pozitivan način, dok dječaci takve situacije smatraju neprijateljske te reagiraju na način koji često dovodi do osvetničke agresije (Dodge i Feldman, 1990; prema Vasta, Haith i Miller, 1998).

4. UČENJE RODNIH ULOGA

Većina psihologa konstrukt spolnog identitet naziva rodnim identitetom. On nastaje u djetinjstvu kad dijete postaje svjesno određene kategorije kojoj pripada. Takav koncept sadrži zamisao da se spolni identitet razvija na temelju bioloških, socijalnih i psiholoških karakteristika odnosno dijete usvaja ili ne usvaja kulturološki određene standarde za svoj rodni identitet (Declercq i Moreau, 2012).

Ljudi se rađaju kao pripadnici muškog i ženskog spola, ali ih se uči prikladnom ponašanju i stavovima, ulogama i aktivnostima. Takvo naučeno ponašanje sačinjava rodni identitet i određuje rodne uloge. Dakle, socijalizacijom se učimo rodnim ulogama.

„Rodne su nam uloge pripisane jer ih ne stječemo, već smo u njih rođeni. Ukoliko se pojedinka/ac ne pridržava naputaka za rodne uloge, postoje društvene sankcije koje mogu varirati od čuđenja i podsmjeha do otvorenog neprihvatanja te osobe u društvenoj okolini“ (Barada i Jelavić, 2004, str.90).

Objasniti ćemo tri glavna teorijska pravca o razvoju rodni uloga koji na različite načine govore o prirodi i uzrocima aspekta dječjeg razvoja.

4.1. Etološka i biološka objašnjenja

U prethodnom poglavlju govorilo se o razlikama između rodova i te su razlike teoretičare navele na pomisao da urođeni procesi upravljaju i ostalim ponašanjima koji su vezani uz rodne uloge. Neki etolozi i sociobiolozi tvrde da su se razlike između rodova u društvenom ponašanju javile zbog njihove važnosti za preživljavanje vrste.

Postoje i tzv. biosocijalni modeli (Ehrhardt, 1985; Hood i sur., 1987; Moore, 1985; prema Vasta, Haith i Miller, 1998). Biosocijalni pristup govori o tome kako proces rodne diferencijacije pokreću biološki elementi (geni i hormoni), dok ga okolinski uvjeti samo održavaju i dovršavaju. Jedan od biosocijalnih modela spominje pravilo „priroda-kritično razdoblje-odgoj“. To pravilo ističe kako biološki i društveni činitelji zajedno djeluju na normalan razvoj, ali samo ako se pojave u određenom razvojnem razdoblju (Money, 1987; Money i Annecillo, 1987; prema Vasta, Haith i Miller, 1998).

Ideja da priroda i odgoj zajednički utječu na razvoj rodni uloga ne pripada samo biosocijalnim modelima. Već je ona prisutna i u kognitivističko-razvojnim teorijama te u teorijama socijalnog učenja. Razlika u tim pristupima iskazuje se u vrsti uključenih mehanizama te u jačini naglasaka na biološke tj. društvene utjecaje (Vasta, Haith i Miller, 1998).

4.2. Kognitivističko-razvojni modeli

Ovaj pristup razvoju rodni uloga usmjeren je na dječje sposobnost razumijevanja pojmova muškarac i žena te naglasak stavlja na djetetovo znanje o spolu, rodu i rodnim ulogama (Vasta, Haith i Miller, 1998). U ovom pristupu razlikuju se model razvojnih faza i model rodni shema.

4.2.1. Model razvojnih faza

Kohlberg je istaknuo ulogu kognitivni činitelja u razvoju rodni uloga i rodni identiteta. On smatra da se razumijevanje vlastitog rodni identiteta i rodni uloga mijenja usporedno s razvojem intelektualni kapaciteta (Kessler i McKenna, 1978; prema Kamenov i Galić, 2011).

U ovom modelu pretpostavlja se da se kod djece prvo razvije rodni identitet (svijest o vlastitom rodu). Spominje se i to da djeca u dobi od 3 do 4 godine znaju naziv svoga roda koji generaliziraju na osobe u okolini te ih svrstavaju u žene ili muškarce (Vasta, Haith i Miller, 1997; prema Kamenov i Galić, 2011). Nakon toga slijedi rodna stabilnost koja se javlja u dobi od 4 do 6 godina. Time djeca postanu svjesna da svi dječaci odrastanjem postaju muškarci, a sve djevojčice žene. Zatim slijedi rodna dosljednost odnosno vjerovanja da je

nečiji spol trajna osobina koja ne ovisi o promjeni odijevanja ili ponašanja. Ove tri spoznajne faze (rodni identitet, rodna stabilnost i rodna dosljednost) zajedno predstavljaju dječje shvaćanje rodne nepromjenjivosti odnosno znanje da je rod sastavni dio i trajni dio njihova bića (Kohlberg i Ullian, 1974; Slaby i Frey, 1975; prema Vasta, Haith i Miller, 1998).

4.2.2. Modeli obrade informacija

Noviji kognitivističko-razvojni pristupi razvoju rodnih uloga temelje se na obradi informacija o pojmovima rodni shema i rodni scenarij.

Prema modelu rodnih shema djeca vrlo rano usvajaju shema za dječaka i za djevojčicu. Rodna shema utječe na djetetovu samoregulaciju ponašanja i dijete obraća veću pozornost na podatke vezane s njegovim rodom. Također, rodna shema može dijete navesti na određene zaključke (Berndt i Heller, 1986; Martin, 1991; prema Vasta, Haith i Miller, 1998). Ovaj model pretpostavlja da će se spolno tipiziranja pojaviti kad dijete stekne rodnu shemu koja se pojavljuje kad i rodna stabilnost ili čak rodni identitet (Martin, 1993; Martin, Wood i Little, 1990; prema Vasta, Haith i Miller, 1998).

„Rodna shema je kognitivna struktura koja se upotrebljava za organizaciju podataka koji se odnose na rod. Te su sheme o muškosti i ženskosti koje djeca formiraju stereotipne, vrlo pojednostavljene i nalik na likove iz crtanih filmova, a odnose se obično na vrlo vidljive osobine poput frizure, odjeće i zanimanja“ (Kamenov i Galić, 2011). Djeca će se prije sjetiti onih slika na kojima je aktivnost bila usklađena s rodom (npr. žena pere suđe) nego onih gdje postoji raskorak između roda i aktivnosti (npr. muškarac pere suđe) (Bigler i Liben, 1990; Boston i Levy, 1991; Liben i Signorella, 1993; prema Vasta, Haith i Miller, 1998).

Scenarijski model razvoja rodnih uloga suprotan je modelu rodnih shema. Ovaj model govori da djeca prvo uče ponašanja koja slijede predvidljiv scenarij za njihov rod. Na primjer, djevojčice kuhaju, a dječaci grade kuću. Za ove uvježbane scenarije djeca rabe svoje iskustvo kao temelj za stvaranje spoznajnih shema oko kategorija muško i žensko.

4.3. Teorija socijalnog učenja

Teorije socijalnog učenja smatraju da se razlike između rodova u ponašanju stječu iskustvom. Prema ovom pristupu, mnoga rodno tipizirana ponašanja zbivaju se istim principima učenja pomoću kojih se usvajaju i ostala ponašanja u društvu (Vasta, Haith i Miller, 1998). Rodno tipizirana ponašanja uključuju proces potkrepljivanja, učenje opažanjem i samoregulaciju (Bandura, 1989; 1991; Bussey i Bandura, 1992; prema Vasta, Haith i Miller, 1998). Primjerice, dok su dječaci mali, češće se muževno ponašaju jer im tako ponašanje dozvoljava okolina, dok ženstveno ponašanje okolina ne dozvoljava. Ove teorije spominju i učenje imitacijom ili modeliranje kao jedan od načina dokazivanja rodno tipiziranih ponašanja. Na početku se smatralo da roditelji najviše utječu na usvajanje rodno tipiziranih ponašanja, no u novije se vrijeme više usmjerava prema drugim socijalizacijskim utjecajima, kao što su učitelji, odgajatelji i vršnjaci. Njihove pozitivne i negativne reakcije mogu utjecati na djetetovo ponašanje te tako oblikovati razvoj rodne uloge kod djeteta.

Istraživanja su pokazala da postoji mala razlika u načinu na koji se roditelji odnose prema sinovima i kćerima kada je riječ o tradicionalnim dimenzijama odgoja, no jedino ih tretiraju različito kod ohrabrivanja rodno tipiziranih aktivnosti (Huston, 1983; Lytton i Romney, 1991; Maccoby i Jacklin, 1974; prema Vasta, Haith i Miller, 1998). Roditelji više traže kćeri da im pomažu u kućanskim poslovima, a sinove oko posla u dvorištu. Što se tiče igračaka, djevojčicama daju lutke, a dječacima autiće.

Iako se pretpostavlja da se rodno tipizirana ponašanja uče, ona se također mogu izmijeniti te se mogu naučiti ona ponašanja koja nisu opterećena rodnim stereotipima. To je potvrđeno i istraživanjem u kojem su djevojčice i dječaci gledali film o djetetu koje obavlja rodno nestereotipne aktivnosti i za to dobiva pohvale. Nakon filma djeca su se više uključivala u ponašanja koja tradicionalno pripisuju suprotnom spolu (Vasta, Haith i Miller, 1998; prema Kamenov i Galić, 2011).

Roditelji bi trebali svoju djecu socijalizirati na manje rodno stereotipan način. Na primjer, dječaci čije su majke bile brižne odnosili su se brižno i prijateljski prema drugima, a djevojčice koje su ohrabrivali da budu neovisne, ponašale su se neovisno, bez obzira što se to ponašanje pripisuje muškom rodu (Baumrind, 1979; prema Kamenov i Galić, 2011).

Sva tri teorijska pravca ističu važnost utjecaja na odgoj i oblikovanje djeteta tijekom razvoja te na učenje rodni uloga koje podrazumijeva određena kultura.

5. PREDRASUDE U DJEČJOJ DOBI

Roditelji imaju velik utjecaj na razvoj predrasuda i stereotipa kod djece. Ako se roditelji pred djecom predrasudno i stereotipno ponašaju onda je vrlo velika vjerojatnost da će i djeca prihvatiti te predrasude i stereotipe. Osim roditelja, na njihov razvoj predrasuda i stereotipa mogu utjecati i ostali članovi obitelji, susjedi, vršnjaci i mediji. Tako da djeca vrlo rano usvajaju predrasude i stereotipe zbog kontakta s ostalim ljudima. Kad djeca krenu u školu već tada će se početi družiti s grupom kojoj su slični, a imat će predrasude i stereotipe prema onoj grupi s kojom se ne druže.

5.1. Razvoj predrasuda kod djece

Aboud i Amato (2001; prema Tomašić, 2011) navode da se predrasude kod djece najčešće manifestiraju kao strah, nepovjerenje, negativne evaluacije, neodobravanje ili izbjegavanje članova druge grupe zasnovano na negativnim očekivanjima međugrupne interakcije.

Teorije objašnjavaju kako se kod djece najviše razvijaju etničke predrasude. Iako postoje i one koje su temeljene na spolu, tjelesnom oštećenju i drugim kriterijima.

Maričić (2009) objašnjava nekoliko bitnih čimbenika o kojima treba voditi računa pri razumijevanju predrasuda kod djece:

1) Razlikovanju kognitivnih procesa vezanih uz predrasude odraslih i djece

Djeca nisu u mogućnosti razgraničiti složeniju kognitivnu obradu od onoga što se inače podrazumijeva pod pojmom predrasude. Preveliko korištenje kategorija kod predrasuda dovodi do preuveličavanja razlika među grupama. Kod djece je ono uvjetovano razvojnim stupnjem. Pojam dječjih predrasuda može se približiti pojmu predrasuda odraslih tek u srednjem djetinjstvu, kada dijete ima određen stupanj kontrole nad svojim mentalnim i ponašajnim procesima i kada može te procese približiti jedan drugome.

2) Neprimjenjivosti nekih teorija i objašnjenja predrasuda odraslih na predrasude kod djece

Djece ovise o okolini te tako imaju i kraće životno iskustvo od odraslih. Stoga, djeca nisu odgovorna za svoje predrasude na onaj način na koji to mogu biti odrasli jer možda jednostavno održavaju stavove okoline ili izražavaju neiskustvo.

3) Velikoj različitosti među konkretnim mogućim objektima predrasuda

Ista teorijska objašnjenja ne mogu se primijeniti kako bi se objasnile predrasude prema različitim objektima. Kod djece se javlja slaba povezanost prema različitim skupinama (Powlishta, Serbin, Doyle i White, 1994). Stoga se nastanku iskazivanja predrasuda prema pojedinim objektima mora prići kroz različite pristupe kako bi se vidjela sličnost odnosno specifičnost dječjih predrasuda (Maričić, 2009).

5.2. Različiti pristupi u objašnjenju predrasuda kod djece

Postoje različiti pristupi objašnjenja predrasuda, ali izdvojit ćemo nekoliko onih koji se isključivo odnose samo na djecu. To su ovi pristupi: temeljeni na ličnosti, kognitivistička i socio-kognitivistička teorija, socijalno-psihološka teorija, razvojna teorija socijalnog identiteta i teorija socijalnog odraza. Te pristupe ćemo ukratko i objasniti.

5.2.1. Pristupi predrasudama temeljeni na ličnosti

Roditeljski stil odgoja utječe na razvoj predrasuda kod djece pa djeca koja doživljavaju i prikrivaju bijes, neprijateljstvo i frustraciju imaju veću vjerojatnost da stvaraju predrasude. Prema ovoj teoriji bitan čimbenik u razvijanju predrasuda je autoritarna socijalizacija. Netolerantni i autoritarni roditelji utječu na to da dijete ne tolerira ikakve različitosti kod drugih ljudi. Harris, Gough i Martin (1950; prema Maričić, 2009) potvrđuju da strože disciplinirana djeca, čije majke pokazuju malu toleranciju za njihove prijestupe i odbacuju ih, imaju veću mogućnost razvijati rasne predrasude.

Dva utjecajna faktora koja se vežu uz predrasude kod djece jesu viši status grupe kojoj pripadaju i socijalizacija. U najvažnije socijalizacijske elemente ubrajaju se škola, obitelj, različiti traumatski događaji i religijski odgoj (Sidanius i Pratto, 1999, prema Maričić, 2009).

Razvoj djetetovih predrasuda može potaknuti roditeljsko poticanje postizanja ekstrinzičnih ciljeva (npr. financijski uspjeh) te nedostatak postizanja intrinzičnih ciljeva (npr. samorazvoj) (Duriez i suradnici, 2007; prema Maričić, 2009). Djeca takvih roditelja prihvaćaju socijalno dominantne stavove i poštuju društvene norme. Također, razvoj i održavanje predrasuda može biti uočljivije kod djece čiji su roditelji konzervativniji. Djeca takvih roditelja su kritičnija prema onima koji krše norme te će se držati podalje od informacija i iskustava koji bi mogli promijeniti njihova uvjerenja.

5.2.2. Kognitivistička i socio-kognitivistička objašnjenja predrasuda

Dječje predrasude nemaju negativno značenje kao predrasude odraslih jer su dječje predrasude posljedica stupnja kognitivnog razvoja i socijalnoga svijeta. U predoperacijskome razdoblju djeca nisu sposobna istu osobu uvrstiti u veći broj kategorija zbog vlastitog kognitivnog ograničenja kojim stvaraju jasno odijeljene kategorije. Djeca su u dobi od četvrte

do sedme godine egocentrična odnosno sklona su vidjeti svijet iz samo svoje perspektive. Vlastitu perspektivu od egocentrične mijenjaju u sociocentričnu tek u dobi od sedme do desete godine. Djeca ne mogu ranije ući u sociocentričnu perspektivu jer tek u dobi od pet ili šest godina postaju svjesna da su sličnija pripadnicima svoje rasne ili etničke skupine nego pripadnicima drugih skupina (Aboud i Mitchell, 1977; Black-Gutman i Hickson, 1996; prema Maričić, 2009).

U sociokognitivnom razvoju važna je rasna konstantnost u razvoju etničkih predrasuda (Cameron, Alvarez, Ruble i Fulgni, 2001). Rasna konstantnost pojavljuje se u dobi od šest godina i bitna je kod djece koja su pripadnici rasnih manjina. Kada imaju usvojeno shvaćanje rasne konstantnosti i prihvate nemogućnost promjene vlastite rase tek tada se kod njih pojavljuje pristranost prema vlastitoj grupi (Aboud, 1988; prema Maričić, 2009).

Smith i Williams (2005; prema Maričić, 2009) u svome istraživanju utvrdili su da djeca u dobi od četiri godine često invaliditet objašnjavaju psihološkim i socijalnim čimbenicima. Djeca govore da osoba ne može hodati zbog toga što misli da ne može hodati. Od sedme do devete godine djeca mogu jasnije razumjeti da se radi o invaliditetu kao trajnom stanju (Maričić, 2009).

Kognitivno-razvojna teorija govori kako su djeca tek od desete do petnaeste godine sposobna prepoznati i poštivati sličnosti i razlike između svoje grupe, ali i između drugih grupa. No, kasnija istraživanja su dokazala da djeca već u dobi od sedam ili osam godina razumiju stavove prema drugim grupama (Doyle, Beaudet i Aboud, 1988; prema Maričić, 2009).

Bitno je istaknuti da djeca reagiraju na perceptivno istaknuta obilježja pripadnika drugih grupa socijalno, a ne kognitivno. Također je moguće da djeca iskazuju predrasude i prema osobama koje nemaju istaknuto različito vanjsko obilježje (npr. pripadnici različitih religija). Takvo reagiranje je vjerojatno posljedica socijalizacijskih procesa (Tajfel, Jahoda, Nemeth, Rim i Johnson, 1972; prema Maričić, 2009).

5.2.3. Socijalno-psihološka objašnjenja predrasuda

U društvima u kojima postoji snažno suprotstavljanje između različitih grupa predrasude se razvijaju vrlo rano. Bar-Tal (1996; prema Maričić, 2009) je otkrio da izraelska djeca u dobi od 2.5 godine negativno reagiraju na muškarca koji je na slici označen kao Arapin nego ako nije

nikako označen. Iz ovoga je uočljivo da veliku ulogu ima socijalna okolina i to znatno prije dobi nego što se inače pojavljuju predrasude.

Bigler, Jones i Lobliner (1997; prema Maričić, 2009) objašnjavaju da ako je naglašena razlika prema drugoj grupi onda djeca pokazuju predrasude. Na primjer, ako djeci u dobi od 6 do 9 godina pokažemo dvije lopte različitih boja, to ih neće dovesti do negativnog reagiranja prema drugoj grupi. No, ako se te loptice fizički razdvoji ili verbalno izrazi razlika među njima tada će djeca biti sklona pristranostima.

5.2.4. Razvojna teorija socijalnog identiteta

Razvojna teorija socijalnog identiteta (Nesdale, 1999; 2004; prema Maričić, 2009) bavi se isključivo etničkim predrasudama te njihov nastanak uključuje četiri faze. Prva se faza naziva nediferenciranom i veže se uz dob od dvije do tri godine. Za djecu u toj dobi rasni i etnički znakovi nemaju nikakvih značenja (Nesdale, Durkin, Maass i Griffiths, 2005; prema Maričić, 2009). Do druge faze dolazi u dobi od tri godine koju označava etnička svjesnost. Djeca te dobi mogu jasno razlikovati ljude po boji kože i mogu od odraslih naučiti neke od verbalnih oznaka za osobe različitih rasa ili etničkih grupa (Nesdale i sur., 2005; prema Maričić, 2009). Bitno obilježje ove faze jest prepoznavanje sebe kao pripadnika vlastite etničke skupine. Treća faza naziva se etnička preferencija koja se javlja u dobi od četiri godine te ju karakterizira snažna preferencija vlastite grupe. Nesdale i sur. (2005; prema Maričić, 2009) govore da se u ovoj fazi radi o pozitivnom poistovjećivanju i pozitivnom doživljavanju vlastite grupe, a ne o negativnom doživljavanju drugih.

Zadnja faza je nastanak etničkih predrasuda koja se javlja u dobi od šest ili sedam godina. Nastanak etničkih predrasuda ovisi o tri elementa: stupnju u kojem se djeca poistovjećuju sa svojom socijalnom grupom, predrasudama koje se javljaju u djetetovoj društvenoj grupi i postojanju natjecanja ili sukoba između vlastite i druge etničke grupe.

Čitanjem priča o pripadnicima vlastite i vanjske etničke grupe, djeca pamte dosta stereotipnih informacija o pripadnicima vanjske grupe, dok o pripadnicima vlastite grupe pamte puno više nestereotipnih informacija. Djeca također pamte više negativnih ponašanja pripadnika vanjske grupe, a više pozitivnih ponašanja pripadnika vlastite grupe (Nesdale, 1999; prema Maričić, 2009).

5.2.5. Teorija socijalnog odraza

Teorija socijalnog odraza govori da predrasude prosuđuju različite vrijednosti kojima se obilježavaju različite grupe u svakom društvu u kojem postoji određena društvena hijerarhija (Horowitz, 1938, prema Maričić, 2009). Dijete bi trebalo imati neke spoznaje o socijalnoj hijerarhiji i vrijednostima kako bi razvilo predrasude.

Prema ovoj teoriji djeca uče svoje stavove prema konkretnim grupama ili izravnim poučavanjem ili promatranjem i oponašanjem verbalnih i neverbalnih reakcija roditelja i drugih ljudi. Djeca preuzimaju stavove svojih roditelja jer im žele ugoditi i identificirati se s njima. Nesdale (2004; prema Maričić, 2009) primjećuje da djeca usvajaju stavove okoline te ih aktivno prihvaćaju ili odbacuju. Često djeca odražavaju stavove okoline bez da ih stvarno razumiju ili da ih preispitaju.

6. RODNI STEREOTIPI U RAZREDU

Razred je mjesto koje bi trebalo podupirati ravnopravne odnose i poštivati rodne različitosti. Dijete se polaskom u školu navikava na nove osobe i na život u grupi. Svako dijete sa sobom u razred donosi i neka obiteljska ponašanja pa tako i svoje stavove o rodnim ulogama i rodnim stereotipima. Također i učitelji/ce mogu utjecati na razvoj rodnih stereotipa kod svojih učenika/ca. Oni su u svakodnevnoj interakciji sa svojim učenicima te tako i oni mogu prenijeti svoja ponašanja i uvjerenja na njih. Da bi učitelji/ce mogli što više utjecati na učenikove stavove, oni moraju i sami osvijestiti svoje ponašanje, odnosno moraju biti svjesni svog stereotipnog ponašanja. Često učitelji/ce djevojčicama i dječacima pristupaju na različite načine jer su ponekad uvjereni da to ne učine. Uostalom, postoje i razni materijali za učenje koji kriju rodne stereotipe. Stoga ćemo u ovom poglavlju objasniti neke utjecaje na usvajanje rodnih stereotipa kod učenika/ca.

6.1. Utjecaj učitelja/ice

U razvijanje rodnih stereotipa ulaze odnosi i interakcija učitelja/ica i učenika/ca u školi i razredu. Istraživanja potvrđuju da je važno kakav koncept imaju učitelji/ce te kako vide njihov rodni identitet i ulogu. Problem nastaje kada učitelji/ce imaju različita očekivanja od djevojčica i dječaka.

Istraživanja govore da učitelji/ce pretpostavljaju da su dječaci inteligentniji od djevojčica i da postižu bolji uspjeh posebice u matematici i prirodoslovnim znanostima. Postoji i stereotipno mišljenje da su djevojčice bolje u socijalnim vještinama, jezicima i umjetnosti (Liu, 2006; prema Kamenov i Galić, 2011).

„Razlikovanje akademskih potencijala dječaka i djevojčica često je praćeno razlikama u njihovoj podršci, koja se očituje u različitim kriterijima ocjenjivanje te kritici i pohvali učenika i učenica. U tom kontekstu zanimljive su analize koje navodi Liu (2006; Kamenov i Galić, 2011, str.42). One pokazuju da se dječacima npr. često govori da su „sjajni“, „blistavi“, „jedinstveni“, „daroviti“ i sl., dok se djevojčice ozbiljno podejenuje“.

Istraživanja ističu da se dječacima postavljaju izazovnija pitanja nego djevojčicama. Također su učitelji/ce strpljiviji s dječacima i duže čekaju njihove odgovore te ih se više potiče kod

rješavanja zadataka tako da im se govori da mogu riješiti postavljenje zadatke (Sadaker, 1994; prema Kamenov i Galić, 2011).

Kod učitelja/ca postoje razlike i u obrazloženju uspjeha i neuspjeha dječaka i djevojčica. Učitelji/ce uspjeh dječaka često pripisuju njihovim sposobnostima, a uspjeh djevojčica marljivosti i poslušnosti.

Eccles i sur. (1994; prema Kamenov i Galić) pokazali su na primjeru matematike kako učitelji/ce svojim stavovima o različitim sposobnostima i različitim očekivanjima od učenika i učenica utječu na njihove obrazovne i profesionalne odluke. Rezultati su dokazali da je problem u tome što su učenici i učenice rodno stereotipno uvjereni o uspješnosti ili neuspješnosti u pojedinim predmetima zbog toga što su im to prenijeli njihovi učitelji/ce. To na kraju dovodi do toga da mnoge djevojčice, koje su talentirane za matematiku i prirodoslovne predmete, ne odabiru škole ni zanimanja u kojima su ti predmeti bitni.

Istraživanja su pokazala da učitelji/ce u Hrvatskoj imaju razvijenu svijest o rodnoj ravnopravnosti, ali i dalje rodno diskriminiraju učenike/ce. Na primjer, od dječaka traže pomoć oko fizičkih poslova, dok od djevojčica oko uređenja prostorija. Imaju i različita očekivanja ponašanja od dječaka i djevojčica zbog toga očekuju da su djevojčice tiše i mirnije na satu. Upućuju i na to da neki predmeti bolje idu djevojčicama, a neki bolje dječacima (Kamenov i Galić, 2011).

6.2. Utjecaj udžbenika i slikovnica

U udžbenicima su žene najčešće prikazane u ulogama majki koje obavljaju poslove kuhanja i spremanja. One su prikazane kao brižne, vrijedne i nježne, dok su muškarci hrabri i odani domovini. Muškarci se najčešće pojavljuju uz automobile ili nogomet. Na ilustracijama u udžbenicima žene su najčešće u kuhinji te imaju izražene karakteristike ruralnog odijevanja i češljanja. Također su prikazane kao nesposobne za samostalno donošenje odluka. Rijetko su u pokretu, a i rijetko su nasmijane (Barada i Jelavić, 2004).

Istraživanja su utvrdila da su (u razdoblju 1930.-1972. godine) u slikovnicama i knjigama za djecu ženski likovi manje zastupljeni nego muški (Wietzman, 1972; prema Belamarić, 2010). U razdoblju 1980.-1987. godine istraživanja pokazuju da je došlo do napretka što se tiče ženskih likova odnosno ženski likovi su se počeli češće prikazivati (Williams, 1987; prema

Belamarić, 2010). Kasnija istraživanja, u razdoblju 1987.-2002. godine, pokazala su da nema daljnjeg porasta pojavljivanja ženskih likova. Djevojčice su i dalje bile prikazane kao pasivne, slatke, naivne, ovisne i prilagodljive, a dječaci su prikazani kao snažni, pustolovni, nezavisni i sposobni (Fox, 1993; Ernst, 1995; Jett-Simpson & Masland, 1993; prema Belamarić, 2010). Stereotipizacija likova i manje prikazivanje ženskih likova uči djecu većem vrednovanju dječaka nego djevojčica.

Djeca uočavaju razlike među zanimanjima i statusu zanimanja između muškaraca i žena te tako daju veću prednost muškim zanimanjima, iako obavljaju isti posao kao žene. Čak i mlađa djeca navode ona zanimanja koja su stereotipno vezana uz njihov spol. Djevojčice najčešće navode ova zanimanja: frizerka, učiteljica, liječnica, glumica i balerina. Dječaci navode ova zanimanja: nogometaš, pilot, kapetan, automehaničar, policajac, zanimanja u privredi, znanstvenik i glazbenik (Trautner, 1997; prema Kolega, Ramljak, Belamarić, 2011).

Na primjer, u slikovnici o Jakovu, majka je prikazana kako kuha, odlazi u kupovinu i vodi sina u park, a otac je prikazan kako radi u garaži i gradilištu. Zato Jakov kad odraste želi biti poput svog oca. „U priči ‘Snježna kraljica’, Kai kaže Gerdi optužujućim glasom: ‘Ti si kao i druge djevojčice – cmizdriš!’, a Hlapić Giti: ‘Teško je s djevojčicama! Sinoć si bila tužna, a sad si gladna!’ . Poslušate li inače prekrasno djelo ‘Plavi kaputić’, saznat ćete da hrast izgleda kao drvo za muškarce jer je velik i snažan, dok su breze poput djevojaka. Djevojčice u djelima Ivana Kušana su većinom lažljive i prevrtljive, u Medi Winnie Poohu i nema ženskih likova (osim Roove majke), i tome slično“ (Belamarić, 2010, str.15). To ne znači da djeca ne smiju čitati ovakve priče nego ih moramo osvijestiti da takvi rodni stereotipi nisu točni. Primjer svjesnog suprotstavljanja stereotipima je slikovnica „Mara i tata“ u kojoj obitelj čine djevojčica Mara i njezin tata. U slikovnici tata budi Maru poljupcem, priprema joj doručak i zajedno vješaju rublje.

Ashton (1983; prema Belamarić, 2010) je dokazala da su se djeca nakon čitanja rodno-stereotipne slikovnice češće igrala stereotipnim igračkama nego djeca kojoj su čitane nestereotipne slikovnice. Nakon čitanja nestereotipnih slikovnica samopoštovanje je poraslo i dječacima i djevojčicama jer je uspješan glavni lik bila osoba njihova spola.

Rodni stereotipi mogu ograničiti razvoj djeteta i suziti njihov izbor mogućnosti kad odrastu. Treba se poticati usvajanje i muških i ženskih osobina te tako doprinijeti cjelovitom razvoju djece. Za djecu treba odabrati rodno neutralnu literaturu jer čitanje takve literature smanjuje stereotipno razmišljanje (Ashton, 1983; prema Kolega, Ramljak, Belamarić, 2011).

6.3. Utjecaj animiranih filmova

Ponašanja, rodne uloge i stereotipi u animiranim filmovima ulaze u dječju svijest sasvim prirodno. Lemiš (2008; prema Matović, 2010) govori da djeca u velikoj mjeri usvajaju stereotipe putem televizije, ali da na to može još utjecati obitelj, vršnjaci i škola.

Princeze u animiranim filmovima poput Pepeljuge, Snjeguljice i Trnoružice su lijepe, dobre, strpljive, čiste kuću i strpljivo čekaju svog princa koji će ih spasiti. Gledajući te princeze svaka bi djevojčica poželjela biti poput njih. Glavne junakinje u animiranim filmovima su prikazane u ulogama: domaćice, majke, djevojke spremne za udaju, njegovateljice, zavodnice, pasivne i aktivne junakinje. Ulogu domaćice možemo vidjeti u animiranom filmu „Snjeguljica i sedam patuljaka“ u kojem Snjeguljica čisti, pere i kuha za patuljke. Također je Snjeguljica prikazana i u ulozi majke jer se brine za njih.

I u animiranom filmu „Petar Pan“ postoji stereotip o ulogama muškarca i žene. Muškarci su u tom animiranom filmu aktivni, željni pustolovine i vječita su djeca, dok su žene njegovateljice i majke tim muškarcima. Ulogu majke u tom filmu dobiva djevojčica Vendi koja se brine o nestašnim dječacima koji ne žele nikad odrasti. Poznati animirani filmovi razvijaju stereotip kod djevojčica tako da i one jednog dana izrastu u sretne domaćice koje traže muža odnosno princa koji će ih izbaviti iz neke nevolje. Ženski likovi su često prikazani u ulozi njegovateljice tako Snjeguljica brine o patuljcima, Pepeljuga o svojim polusestrama i Vendi o svojoj braći. U animiranom filmu „Ljepotica i zvijer“, žena je ta koja će zbog svoje ljepote i dobrote zvijer pretvoriti u zgodnog princa. Ovo upućuje na to da djevojka može promijeniti nasilnog muškarca u nježnog, pažljivog i zgodnog, samo ako je ona lijepa i dobra. Muški likovi su u animiranim filmovima prikazani kao lijepi, zgodni, visoki i bogati.

Gledajući animirane filmove u kojima se pojavljuju lijepe princeze djevojčice uče da moraju paziti na svoj izgled odnosno da moraju biti savršene kako bi ih netko cijenio. Maćehe i zle vještice su ružne jer one prikazuju neko zlo. Što ne mora uvijek značiti da ako netko nije lijep da je on odmah zlobna osoba. Također i muškarci moraju biti lijepi kako bi spasili svoje djevojke. Na primjer, u animiranom filmu „Trnoružica“, zgodan princ svojim poljupcem budi djevojku iz kome.

Uglavnom su muški likovi snažni, mišićavi, temperamentni i mudri te je njima dozvoljeno da viču i da pokazuju nezadovoljstvo. Ženski likovi rijetko pokazuju nezadovoljstvo, osim ako je riječ o vještici ili zločestoj maćehi. Dječaci gledajući animirane filmove uče da moraju biti

snažni i zgodni kako bi osvojili djevojku. Također se uči da je nasilje normalna reakcija ljutih muškaraca. Djevojčice razmišljaju o tome kako i one smiju biti ljubomorne poput djevojaka u animiranim filmovima. Tako je Zvončica ljubomorna na Vendi, Pepeljugin polusestre na Pepeljugu i Snjeguljičina maćeha na Snjeguljicu (Matović, 2010).

Pošto su animirani filmovi neizbježan dio djetinjstva, bitno je na koji način se predstavljaju. Animirani filmovi bi trebali biti edukativni i razvijati dječju kreativnost, a ne ih učiti rodne stereotipe. Zato učitelji/ce i roditelji trebaju reagirati na animirane filmove koje sadrže stereotipe.

7. ISTRAŽIVANJE

7.1. Cilj istraživanja

Cilj istraživanja bio je ispitati povezanost rodnih stereotipa, razredno-nastavnog ozračja te nekih obilježja učenika nižih razreda osnovne škole poput roda, dobi i školskog uspjeha.

7.2. Problemi istraživanja

1. Ispitati razlikuju se djevojčice i dječaci u rodnim stereotipima i procjenama razredno-nastavnog ozračja.

Pretpostavlja se da su dječaci skloniji više rodno stereotipizirati nego djevojčice jer dječaci se ne uključuju u „ženske“ aktivnosti i nastoje imati tipično muško ponašanje, dok su djevojčice spremne za uključivanje u „muške“ aktivnosti i spremne su oponašati dječake (Vasta, Haith i Miller, 1998). Istraživanja pokazuju da su djevojčice nezadovoljnije u razredu jer se osjećaju manje vrijednima nego dječaci te se zbog ponašanja ostalih učenika i učitelja/ice demoraliziraju (Preuschoff, 2004).

2. Ispitati povezanost rodnih stereotipa, razredno-nastavnog ozračja i obilježja učenika (rod, dob, školski uspjeh).

Pretpostavlja se povezanost rodnih stereotipa, razredno-nastavnog ozračja i roda jer se iz prethodnih istraživanja pokazalo da su u školama djevojčice u nepovoljnijem položaju s obzirom na stavove i uvjerenje koji o njima vladaju, s obzirom na to kako se s njima postupa i s obzirom na očekivanja okoline, dok je vidljivo da su dječaci u povoljnijem položaju. Široko je rasprostranjena pretpostavka da su dječaci inteligentniji od djevojčica te zbog toga imaju i veći potencijal za bolji školski uspjeh. Razlikovanje školskog uspjeha između dječaka i djevojčica često je praćena razlikama u njihovoj podršci, koja se iskazuje različitim kriterijima ocjenjivanja te kritici i pohvali učenika i učenica. Stoga se dječaci više pohvaljuju, dok se djevojčice podcjenjuje (Kamenov i Galić, 2011). Osim toga, pretpostavlja se da su starija djeca sklonija više stereotipizirati jer kako djeca rastu uče više o rodnim stereotipima koji postaju ukorijenjeni u obrasce mišljenja (Eccles, Jacobs i Harold, 1990; prema Cvrtila, 2016).

7.3. Metodologija

7.3.1. Ispitanici

U istraživanju su sudjelovala tri razreda, odnosno ukupno 51 učenik osnovne škole od kojih je 59% dječaka i 41% djevojčica. Njih 35,3% su učenici drugog razreda, 27,5% trećeg razreda i 37,3% četvrtog razreda. Prosječan školski uspjeh ukupnog uzorka učenika je 4,61 ($SD=0,57$).

7.3.2. Postupak

Istraživanje se provodilo tijekom tri školska sata u OŠ Mate Lovraka u Kutinskoj Slatini, na području Kutine. Ispitivanje je provedeno po razredima tako da je svaki ispitanik dobio svoju anketu koju je rješavao individualno tako da je zaokruživao ponuđene tvrdnje i odgovorio na pitanje otvorenog tipa. Svim ispitanicima istraživanja objašnjeno je da je svrha ispitivanja diplomski rad, zamoljeni su za suradnju te im je naglašeno da je ispitivanje anonimno uz odobrenje škole.

7.3.3. Instrumenti

U istraživanju je primijenjen upitnik koji se sastojao od dvije skale, pitanja o općim podacima ispitanika i jednog pitanja otvorenog tipa.

Skala *Moj razred* (eng. *My class inventory*, Fisher i Fraser, 1981) korištena je za ispitivanje učeničke percepcije razrednog ozračja. Skalu su preveli i adaptirali Zarevski i suradnici (2000). Skala se sastoji od pet subskala, dvije pripadaju kategoriji međusobnih odnosa (zadovoljstvo i povezanost), a tri razvitku ličnosti (natjecanje, poteškoće i suparništvo). Svaka subskala sadrži pet tvrdnji a učenici su procjenjivali koliko je svaka tvrdnja točna za njihov razred koristeći se skalom Likertovog tipa od pet stupnjeva (1 – uopće se ne slažem do 5 – u potpunosti se slažem). Koeficijenti pouzdanosti su zadovoljavajući za subskale napetost ($\alpha=,82$), povezanost ($\alpha=,86$) i natjecanje ($\alpha=,71$) dok je pouzdanost nešto niža za zadovoljstvo ($\alpha=,58$) i za poteškoće ($\alpha=,32$). Prosječna interkorelacija za zadovoljstvo $r=,22$

($p < ,05$) je prihvatljiva u terminima pouzdanosti dok je za poteškoće neznajna $r = ,09$ ($p > ,05$) te se neće uzeti u daljnje analize.

Skala rodni stereotipa konstruirana je za potrebe ovog istraživanja a sadrži sedam tvrdnji koji se odnose na stereotipe o djevojčicama i dječacima, pr. Sve djevojčice su nježne, dobre i poslušne. Svi dječaci su jaki i neustrašivi. Učenici su svaku tvrdnju procjenjivali koliko je točna odnosno netočna te je maksimalan rezultat za ovu skalu 7 (visoko stereotipiziranje), odnosno minimalan 0 (nema stereotipiziranja). Pouzdanost ukupne skale je zadovoljavajuća ($\alpha = ,68$).

Pitanje otvorenog tipa odnosilo se na izbor *Što misliš, što je bolje biti dječak ili djevojčica?* i od učenika se tražilo da obrazlože *Zašto?*

Opći podaci o ispitaniku odnosilo se na pitanja kojeg su roda, razreda i koji im je školski uspjeh na kraju prošlog razreda.

7.4. Rezultati

Rezultati u Tablici 3 pokazuju da su rodni stereotipi u manjoj mjeri prisutni kod učenika nižih razreda osnovne škole. Uglavnom im se sviđa škola i uživaju u razrednim aktivnostima. U manjoj mjeri je prisutna napetost tj. svađe među učenicima, a natjecanje prilikom rješavanja zadataka, ocjenjivanja i sličnih školskih aktivnosti možemo okarakterizirati kao prosječno. Učenici procjenjuju da su uglavnom povezani tj. u prijateljskim odnosima.

Tablica 3. *Deskriptivni rezultati stereotipa i razredno nastavnog ozračja*

	N	min	max	M	SD
stereotipiziranje	51	0	7	2,75	1,98
zadovoljstvo	51	9	25	20,75	3,59
napetost	51	5	25	13,75	5,33
povezanost	51	5	25	20,12	5,37
natjecanje	51	5	24	16,49	4,98

U Tablici 4 prikazani su odgovori ukupnog uzorka ispitanih učenika za svako stereotipno uvjerenje o rodnim razlikama. Utvrđene frekvencije za točan (T) i netočan odabir (N) prikazane su u tablici dok su očekivanje frekvencije odgovora za svaku stavku iste a iznose 25,5. Rezultati hi-kvadrat testa pokazuju da učenici značajno više smatraju netočnima tvrdnje da su *svi dječaci jaki i neustrašivi*, da se *sve djevojčice igraju barbikama i ni jedna ne voli nogomet* te da *djevojčice stalno plaču, a dječaci nikada*. Navedeni rezultati nam govore da kod učenika uglavnom nisu prisutna ta stereotipna uvjerenja o razlikama između djevojčica i dječaka. Kako se za ostala uvjerenja nisu pokazale statistički značajne razlike u procjenama njihove točnosti možemo zaključiti da učenici podjednako smatraju točnim kao i netočnim da su *sve djevojčice su nježne, dobre i poslušne*; *svi dječaci imaju jako kratku kosu i snažne mišiće na rukama*; *sve djevojčice nose ružičaste suknje i imaju dugu valovitu kosu*; te da *svi dječaci mrze kuhanje i pospremanje, a sve djevojčice u tome uživaju*. Budući da se za niti jedno uvjerenje nije pokazalo da ima značajno više točnih nego netočnih odgovora, ne može se izdvojiti niti jedan utvrđeni rodni stereotip među učenicima.

Tablica 4. *Frekvencije odgovora za rodno stereotipiziranja*

	N	T	χ^2	p
1. Sve djevojčice su nježne, dobre i poslušne.	26	25	,020	,889
2. Svi dječaci su jaki i neustrašivi.	35	16	7,078	,008
3. Sve djevojčice se igraju barbikama i ni jedna ne voli nogomet.	34	17	5,667	,017
4. Svi dječaci imaju jako kratku kosu i snažne mišiće na rukama.	27	24	,176	,674
5. Sve djevojčice nose ružičaste suknje i imaju dugu valovitu kosu.	30	21	1,588	,208
6. Svi dječaci mrze kuhanje i pospremanje, a sve djevojčice u tome uživaju.	25	26	,020	,889
7. Sve djevojčice stalno plaču, a dječaci nikada.	40	11	16,490	,000

Rezultati testova razlika (Tablica 5) pokazuju da su dječaci statistički značajno više skloni rodnim stereotipima u usporedbi sa djevojčicama. Međutim i djevojčice i dječaci gotovo podjednako procjenjuju razredno-nastavno ozračje. Podjednako vole školu, uživaju u razrednim aktivnostima, osjećaju povezanost s drugim učenicima iz razreda te podjednako prepoznaju natjecanje i napetost u razredu.

Tablica 5. *Rodne razlike u stereotipnim uvjerenjima i razredno-nastavnom ozračju*

	rod	N	M	SD	t-test	p
stereotipiziranje	dječak	30	3,27	1,95	2,350	,023
	djevojčica	21	2,00	1,82		
zadovoljstvo	dječak	30	20,30	3,96	-1,058	,295
	djevojčica	21	21,38	2,97		
napetost	dječak	30	14,30	5,84	,887	,379
	djevojčica	21	12,95	4,51		
povezanost	dječak	30	19,50	6,07	-,982	,331
	djevojčica	21	21,00	4,15		
natjecanje	dječak	30	16,87	5,13	,642	,524
	djevojčica	21	15,95	4,82		

Rezultati hi-kvadrat testa (Tablica 6) pokazuju da su dječaci u usporedbi sa djevojčicama značajno više skloni rodnom stereotipiziranju u vlastitu korist u vidu njihove snage i neustrašivosti, fizičkog izgleda tj. kratke frizure i snažnih mišića. Također, dječaci značajno više vjeruju da sve djevojčice stalno plaču dok oni nikada.

Tablica 6. *Frekvencije odgovora i razlike između djevojčica i dječaka u rodnom stereotipiziranju*

	rod	N	T	ukupno	χ^2	p
Sve djevojčice su nježne, dobre i poslušne.	dječak djevojčica ukupno	18 8 26	12 13 25	30 21 51	2,372	,124
Svi dječaci su jaki i neustrašivi.	dječak djevojčica ukupno	16 19 35	14 2 16	30 21 51	7,915	,005
Sve djevojčice se igraju barbikama i ni jedna ne voli nogomet.	dječak djevojčica ukupno	20 14 34	10 7 17	30 21 51	,000	1,000
Svi dječaci imaju jako kratku kosu i snažne mišiće na rukama.	dječak djevojčica ukupno	10 17 27	20 4 24	30 21 51	11,243	,001
Sve djevojčice nose ružičaste suknje i imaju dugu valovitu kosu.	dječak djevojčica ukupno	15 15 30	15 6 21	30 21 51	2,342	,126
Svi dječaci mrze kuhanje i pospremanje, a sve djevojčice u tome uživaju.	dječak djevojčica ukupno	14 11 25	16 10 26	30 21 51	,161	,688
Sve djevojčice stalno plaču, a dječaci nikada.	dječak djevojčica ukupno	19 21 40	11 0 11	30 21 51	9,818	,002

Na pitanje Što misliš, što je bolje biti dječak ili djevojčica, 28 dječaka je odgovorilo da je bolje biti dječak, jedan dječak je odgovorio da je bolje biti djevojčica te jedan da je dobro biti oboje. Od ukupno 21 djevojčice, njih 17 tvrdi da je bolje biti djevojčica dok preostale 4 tvrde da je bolje biti dječak. Ova razlika pokazala se statistički značajnom ($\chi^2=31,755$; $p<,001$) što nam govori da je značajno veći broj odabira u korist dječaka.

Postupak kvalitativne analize proveden je na način da su odgovori sličnog značenja svrstavani u istu kategoriju (npr. odgovori „prave razne frizure“, „šminkaju se“, „nose štikle“, „nose haljine“, „nose nakit“ svrstani su pod kategoriju „sređuju se“. Neki se odgovori nalaze u zasebnim kategorijama jer ih zbog specifičnosti (npr. odgovori „zna kako je biti djevojčica“, „bolje voze auto“...) nije bilo moguće svrstati u neku kategoriju. U Tablici 7 prikazani su najčešći odgovori na pitanje „Što misliš, što je bolje biti dječak ili djevojčica?“

Najčešće navedena osobina za dječake je „jači i snažniji“ koju je navelo 28% ispitanika. Dok su za djevojčice najčešće navedene osobine „pametnije“ i „sređuju se“ koje je navelo 12% ispitanika. Najrjeđe osobine za dječake su „bolje voze auto“, „bolji su“, „snalažljiviji“ i „lakše odijevanje“, navelo ih je samo 2% ispitanika. Za djevojčice su najrjeđe navedene osobine „mirnije“, „igraju se barbikama“, „bolje kuhaju“, „opuštenije“ i „zna kako je biti djevojčica“. Te osobine navelo je isto kao i kod dječaka samo 2% ispitanika.

Tablica 7. *Najčešće dodijeljene osobine dječacima i djevojčicama*

	Osobine za dječake		Osobine za djevojčice	
Rb.	Osobina	% ispitanika	Osobina	% ispitanika
1.	Jači i snažniji	28	Pametnije	12
2.	Pametniji	16	Sređuju se	12
3.	Ne moraju rađati	12	Bolje	8
4.	Ne moraju čistiti	10	Ljepše	6
5.	Ne moraju kuhati	6	Kulturnije	4
6.	Bolje trče	6	Zabavnije	4
7.	Igraju nogomet	6	Urednije	4
8.	Ima ih više u razredu	6	Mirnije	2
9.	Bolje voze auto	2	Igraju se barbikama	2
10.	Bolji	2	Bolje kuhaju	2
11.	Snalažljiviji	2	Opuštenije	2

12.	Lakše odijevanje	2	Zna kako je biti djevojčica	2
-----	------------------	---	-----------------------------	---

Na pitanje je li bolje biti dječak ili djevojčica, učenici kutinske škole Mate Lovraka odgovorili su sljedeće:

DJEČACI

- Zato što su dječaci pametniji od cura, snažniji i spretniji.
- Dječak. Zato što ne moraš kuhati, čistiti kuću, okopavati vrt, ne moraš paziti djecu i prati suđe.
- Zato što dečki nemaju puno obaveza. Zato što dečki ne rađaju. Zato što se ne moraju brinuti o djeci. Zato što su glavni.
- Dječaci su jači od cura, bolje igraju nogomet, bolje trče, mogu podignuti ono što cure ne mogu i dečki bolje voze auto.
- Djevojčica. Zato što dječaci ostavljaju nered za sobom, a djevojčice uvijek moraju pospremati za njima. Nisu lijene, one kuhaju i ljubaznije su od dječaka.

DJEVOJČICE

- Bolje je biti djevojčica zato što su pametnije, brižnije, spretnije, obavljaju obaveze. Za pametnije mislim da se cure u nekim situacijama bolje snalaze nego dečki.
- Cure su puno bolje i mirnije. One nose na sebi puno stvari npr. štikle, balerinke itd. Dečki se ne mogu šminkati i stavljati nakit. Cure su poslušne, a dečki su zločesti (neki).
- Dječak. Zato što kad djevojčice odrastu imaju više za raditi: čistiti kuću, moraju paziti na djecu i moraju kuhati.
- Zato što dečki ne smiju tući cure i dame imaju prednost. Cure su više za ples i zabavu nego dečki. I djevojčice su ljepše.
- Zato što su djevojčice pametne, lijepe i slatke.

2 koeficijenta korelacije. Rezultati pokazuju da rodno stereotipiziranje nije povezano s niu jednim aspektom razredno-nastavnog ozračja kao ni sa školskim uspjehom. Ono sa čime je značajno povezano u negativnom smjeru je s dobi i rodom. Dječaci i mlađi učenici skloniji su stereotipiziranju.

Tablica 8. Povezanost rodnih stereotipa, razredno-nastavnog ozračja, roda, razreda i školskog uspjeha učenika

	rod	razred	uspjeh	stereotip	zadovolj.	napet.	povez.	natje c.
rod	-							
razred	-,160	-						
uspjeh	,017	-,107	-					
stereotip	-,318*	-,444**	,158	-				
zadovoljstvo	,150	-,076	,195	-,063	-			
napetost	-,126	,053	,059	-,023	-,585**	-		
povezanost	,139	-,048	,107	,202	,626**	-,530**	-	
natjecanje	-,091	-,035	,126	,062	-,467**	,763**	-,364**	-

** $p < ,01$; * $p < ,05$

Napomena: 1 - dječak, 2 - djevojčica

7.5. Rasprava

Glavni cilj provedenog istraživanja bio je ispitati povezanost rodni stereotipa, razredno-nastavnog ozračja te nekih obilježja učenika nižih razreda osnovne škole poput roda, dobi i školskog uspjeha.

Prvi problem ovog istraživanja bio je ispitati razlikuju se djevojčice i dječaci u rodni stereotipima i procjenama razredno-nastavnog ozračja. Pri tome je pretpostavljeno da su dječaci skloniji više rodnom stereotipiziranju od djevojčica. Razlog tome je taj da dječaci nastoje održati tipično muško ponašanje i nisu spremni poprimiti neka ženska ponašanja. Također je spomenuto da se dječaci slabije uključuje u „ženske“ aktivnosti, dok su djevojčice spremne za uključivanje u neke „muške“ aktivnosti. Nadalje je utvrđeno da se dječaci dok su mali češće ponašaju na tradicionalan muževan način jer im takvo ponašanje okolina odobrava, dok tipični ženski postupci dovode do neodobravanja (Vasta, Haith i Miller, 1998). Osim toga, dokazano je da roditelji različito postupaju s dječacima i djevojčicama. Ta je razlika osobito vidljiva kod izbora igračaka koje roditelji kupuju djeci. Može se dogoditi da djevojčice dobiju neke igračke koje su inače namijene dječacima, dok je vrlo mala vjerojatnost da će dječaci dobiti neke igračke koje su namijene djevojčicama (Robinson i Morris, 1986; prema Vasta, Haith i Miller, 1998). Pokazala se i da odgajatelji različito reagiraju na ponašanje dječaka i djevojčica. Dječacima se prigovara ako se uključuju u aktivnosti suprotnog spola (Etaugh, Collins i Gerson, 1975; Fagot, 1977; prema Vasta, Haith i Miller, 1998). Stoga i druga djeca počinju slično reagirati tako da iskazuju neodobravanje dječacima koji se bave ženskim aktivnostima, ali ne i djevojčicama koje se žele baviti muškim aktivnostima (Carter i McCloskey, 1984; Lamb i Roopnarine, 1979; prema Vasta, Haith i Miller, 1998). Budući da djevojčice imaju odobrenje za uključivanje u muške aktivnosti, one imaju veći raspon prihvatljivih ponašanja.

Što se tiče razredno-nastavnog ozračja pretpostavljalo se da su djevojčice nezadovoljnije u razredu nego dječaci. Istraživanja su pokazala da učitelji/ce ozbiljno podcjenjuju djevojčice dok dječake dosta hvale i strpljiviji su s njima kada trebaju dati odgovore na postavljena pitanja (Kamenov i Galić, 2011). Takvo postupanje prema djevojčicama dovodi do njihova nezadovoljstva u razredu.

Hipoteza vezana uz prvi problem istraživanja djelomično je potvrđena. Rezultati testova razlika, što je vidljivo u Tablici 5, pokazali su da su dječaci skloniji rodno stereotipizirati u usporedbi s djevojčicama. Međutim, rezultati istraživanja nisu pokazali da su djevojčice nezadovoljnije u razredu odnosno pokazalo se da su i djevojčice i dječaci podjednako

zadovoljni s boravkom u razredu. Iz istraživanja je vidljivo i da djevojčice i dječaci podjednako vole razredne aktivnosti i u dobrim su odnosima s ostalim učenicima.

Drugi problem ovog istraživanja bio je ispitati povezanost rodni stereotipa, razredno-nastavnog ozračja i obilježja učenika kao što je rod, dob i školski uspjeh. Pri tome je pretpostavljeno da će rodni stereotipi biti povezani s razredno-nastavnim ozračjem i rodom. Prethodna istraživanja su dokazala da su u školama djevojčice u nepovoljnijem položaju zbog stavova i uvjerenja koji o njima vladaju. Djevojčice koje ne nauče čitati i pisati jednako brzo kao ostali učenici ne uklapaju se i postoji opasnost da budu isključene iz grupe. To djevojčicama osobito teško pada jer im grupa dosta znači. Nadalje je dokazano da roditelji vjeruju da je matematika vrlo teška djevojčicama zbog toga ih podcjenjuju. Kad se djevojčice muče s matematičkim zadacima umjesto da ih roditelji ohrabruju oni ih sažalijevaju. I zbog toga i same djevojčice sumnjaju u svoje sposobnosti (Preuschoff, 2004). Pretpostavljalo se i da su starija djeca sklonija stereotipiziranju jer kako rastu više usvajaju stereotipe i to im postaje obrazac mišljenja (Eccles, Jacobs i Harold, 1990; prema Cvrtila, 2016).

Rezultati ovog istraživanja pokazuju da rodno stereotipiziranje nije povezano ni s razredno-nastavnim ozračjem kao ni sa školskim uspjehom. Osim toga rezultati nisu pokazali da su stariji učenici skloniji stereotipiziranju. Zapravo je dokazano da su mlađi učenici i to dječaci skloniji više stereotipizirati.

7.6. Zaključak istraživanja

Ovim istraživanjem je utvrđeno da su dječaci više skloniji rodno stereotipizirati nego djevojčice. Također se pokazalo da djevojčice i dječaci slično procjenjuju razredno-nastavno ozračje jer se podjednako osjećaju vrijednima u razredu. Osim toga, i dječaci i djevojčice slažu se da uživaju u razredu i da vladaju prijateljski odnosi među njima. Međutim, prepoznali su i to da ponekad vlada natjecanje i napetost u razredu.

Utvrđeno je i da na pitanje otvorenog tipa, je li bolje biti dječak ili djevojčica, veći broj učenika odabire dječaka nego djevojčicu. Jedan od razloga zašto su odabrali dječaka je taj da dječaci imaju manje obaveza, dok su djevojčice te koje kad odrastu imaju više obaveza jer moraju pospremati i brinuti se o djeci.

Rezultati su još pokazali da ne postoji povezanost rodnog stereotipiziranja s razredno-nastavnim ozračjem, ali ni sa školskim uspjehom. Međutim, pokazala se povezanost rodnog stereotipiziranja s dobi i rodom. Vidljivo je da su mlađi učenici i to dječaci više skloniji stereotipiziranju.

8. KAKO SMANJITI PREDRASUDE I STEREOTIPE U RAZREDU?

Važno je da se u razredu suoči s predrasudama jer su one štetne za djecu. Štetne su za djecu iz razloga što stvaraju negativne osjećaje, pojačavaju osuđivanje, neprijateljske stavove, dovode do straha i izbjegavanja pripadnika drugih grupa te kod djece u diskriminaciji stvaraju osjećaj manje vrijednosti i socijalne odbačenosti.

Poznato je da je predrasude teško mijenjati zato što su duboko usađene u svijesti čovjeka, ali postoje neki postupci koji mogu pomoći učiteljima/cama da smanje razvijene predrasude i stereotipe kod svojih učenika/ca. Učitelji/ce to mogu postići tako da prvo osvijeste svoje stavove, očekivanja i reakcije koje su vezane uz ponašanje prema djeci različitog spola. Na primjer, stroži su prema dječacima, a nježniji prema djevojčicama. Također treba izbjegavati poticanje na ponašanja u skladu s rodnim ulogama. Na primjer, da se od djevojčica traži da obrišu pod, a dječaci da donesu stolice. Pri glumi treba dodjeljivati uloge koje su različite od stereotipa. Na primjer, ulogu strašnog lava može se dodijeliti djevojčici, a ulogu uplašenog patuljka dječaku. Treba se truditi govoriti u oba roda ili naizmjenice. Na primjer, učenici i učenice, prijatelji i prijateljice. Bilo bi dobro da se ponekad koristi ženski ili muški rod u stereotipnim zanimanjima. Na primjer, policajka, učitelj itd. Osim toga, učitelji/ce trebaju reagirati na komentare učenika/ca koji sadrže stereotipe. Na primjer, da je plava za dječaka, a ružičasta za djevojčice ili autići su za dječake, a ne za djevojčice. U razred bi bilo dobro dovesti i osobe nestereotipnih zanimanja tako da se kod djece suzbiju oni stereotipi kako su neka zanimanja za muške ili ženske osobe (Belamarić, 2010).

U razredu treba stvoriti takvu klimu u kojoj će svako dijete znati kamo pripada i da može prihvatiti sebe bez osjećaja niže ili više vrijednosti. Treba poticati kod učenika/ca prihvaćanje različitosti te da im se treba prilagoditi. Često se događa da učenici/ce ismijavaju i vrijeđaju jedni druge zbog njihove različitosti. U takvoj situaciji učitelji/ce mogu tražiti od učenika/ca da se postave u tuđoj poziciji te da vide kako bi se oni osjećali da se prema njima tako ponaša. Na takav se način može dovesti do smanjenja predrasuda i sukoba u razredu jer će učenici/ce razmišljati o vlastitom ponašanju. Ponekad i drugi učenici/ce mogu utjecati na loša ponašanja svojih prijatelja, tako da im recimo kažu da nije u redu da se prema nekome tako odnosi, jer kada i prijatelji kažu da nešto loše čine možda će se zapitati i razmisliti da takvo ponašanje stvarno nije u redu.

7.1. Razred slagalica

Razred slagalica je tehnika rada s učenicima koja je nastala 1971. godine u Texasu kada je ukinuta segregacija u školama. Razlog nastajanja ove tehnike su česti sukobi između različitih rasnih grupa. Nakon raznih istraživanja Aronson i njegovi asistenti osmislili su tu tehniku kako bi se stvorila suradnička razredna atmosfera. Zamislili su da učenike različitih rasa i etničkih grupa potaknu na ostvarivanje zajedničkih ciljeva. Tehniku su nazvali razred slagalica jer podsjeća na igru slaganja.

Tehnika funkcionira tako da se učenike podijeli u nekoliko grupa, najbolje bi bilo da su to šesteročlane grupe. Gradivo koje se treba obraditi na satu podijeli se na šest dijelova tako da svaki učenik dobije jedan dio pisanog materijala. Na primjer, ako učenici trebaju naučiti biografiju Ivane Brlić-Mažuranić, njezina biografija podijelit će se na šest dijelova. Svi članovi u grupi dobivaju važne informacije koje se, baš kao dijelovi slagalice, moraju složiti zajedno da bi se dobila cijela slika. Svaki učenik mora naučiti svoj dio i podučiti ostale članove svoje grupe, koji nemaju pristup njegovom dijelu materijala. Ako učenici žele naučiti sve važne informacije i uspješno riješiti test, moraju pažljivo slušati jedni druge.

Kroz ovakav način rada, učenici međusobno poklanjaju pažnju jedni drugima i više se poštuju. Čak i atmosfera u razredu slagalici postaje opuštenija tako da učenici poboljšavaju svoje sposobnosti komuniciranja. Rezultati istraživanja s razredima slagalicama bili su iznenađujući u usporedbi s uobičajenim razredima. Razred slagalica utjecala je na smanjenje predrasuda i stereotipa, stoga su vladali prijateljski odnosi između učenika. Učenici u razredima slagalicama pokazali su bolje rezultate na objektivnim testovima i zabilježen je veći porast samopoštovanja nego kod učenika u uobičajenim razredima. Osim toga, bilo je više druženja između različitih rasnih i etničkih grupa nego u školama koje su koristile tradicionalne tehnike rada u razredu (Aronson, Wilson i Akert, 2005).

Ovakvim načinom rada nitko od učenika nije isključen iz grupe zato što ovise jedni o drugima. Tako učenici uočavaju da se veliki rezultat postiže ako su svi u grupi usklađeni. Isto tako, učenici dosta toga nauče jedni o drugima te se više i prilagođavaju tuđim potrebama. Razred slagalica pokazao se kao jedan od najučinkovitijih načina da se smanje predrasude i stereotipi te da se tako poboljšaju odnosi između učenika koji će razvijati empatiju.

7.2. Aktivnosti za smanjivanje predrasuda i stereotipa u razredu

Pomoću različitih aktivnosti učitelji/ice mogu navesti učenike na razmišljanje o predrasudama i stereotipima. Cilj tih aktivnosti je smanjivanje i uklanjanje predrasuda i stereotipa u razredu. Zato ćemo objasniti kako učitelji mogu provesti neke aktivnosti u razredu i na taj način stvoriti što ugodniju razrednu atmosferu.

7.2.1. Prva aktivnost

Cilj ove aktivnosti je navesti učenike/ce na razmišljanje o ulozi u određivanju onoga što je „muško“ i „žensko“ kako bi došli do zaključka da stavove treba sagledavati iz različitih motrišta.

Tijek aktivnosti (Sarnavka, 2013)

1. Učitelj/ica započinje sat pokazivanjem slike novorođenčeta i pita učenike: „Tko je na slici?“ Nakon što učenici/ce odgovore slijedi pitanje: „Kojeg je spola ovo novorođenče?“ Učenici/ce daju različite odgovore, učitelj/ca ih navodi na to da kod novorođenčeta nije lako odrediti spol. Zatim učitelj/ca postavlja ovo pitanje: „Kako drugima možemo pomoći da znaju je li novorođenče na slici dječak ili djevojčica? Što biste dodali na ovoj slici da se spol može lakše odrediti?“ Cilj je da učitelj/ca dođe do boja kao sredstva obilježavanja razlike između ženskih i muških beba.

2. Učitelj/ca pokazuje nekoliko fotografija novorođenčadi odjevenih u ružičasto ili plavo, nakon čega se učenici/ce dijele u manje grupe. Da bi im bilo zanimljivije svakoj se grupi može dati neki naziv. Zadatak svake grupe je da razgovaraju o tome zašto se nakon rođenja djevojčice odijeva u ružičasto, a dječake u plavo. Svaka grupa na papir zapisuje svoje zaključke koje predstavnik/ca grupe predstavlja cijelom razredu. Na kraju cijeli razred raspravlja o rezultatima.

3. Učitelj/ica na ploču zapisuje nekoliko rečenica koje govore o značenju ružičaste i plave boje. Na primjer, plava boja simbolizira povjerenje, odanost, smirenost i inteligenciju. To je muška boja. Zatim se vodi rasprava na temu „Tko određuje značenje boja?“. Tom raspravom

se nastoji doći do zaključka da boje nemaju značenje same po sebi nego da im značenja daju ljudi.

7.2.2. Druga aktivnost

Tijek aktivnosti (Sarnavka, 2013)

Za ovu aktivnost učenici/ce u školu donose svoju najdražu igračku fotografiju svoje najdraže igračke.

1. Svi učenici/ce sjede u krug zajedno sa svojim igračkama i redom predstavljaju svoju omiljenu igračku. Nakon toga učitelj/ica prozove jednog dječaka i jednu djevojčicu. Zadatak dječaka je da skupi igračke koje smatra da su tipično „ženske“, dok djevojčica skuplja igračke koju se tipično „muške“. One igračke koje nisu prepoznali kao rodno tipične skuplja učitelj/ica. Zatim učitelj/ica postavlja pitanje: „Kako znamo koje su igračke za djevojčice, a koje za dječake?“

2. Nakon toga učitelj/ca pokazuje slike dviju tipičnih igračaka za djevojčice, od kojih je jedna povezana s ukrašavanjem, a druga s kuhanjem. Obje igračke su ružičaste boje. Učitelj/ica postavlja pitanja: „Kome su namijenjene ove igračke?“, „Što nam one govore?“, „Čemu služe takve igračke?“ Učenicima/ama se ostavlja nekoliko minuta za razmišljanje prije rasprave.

3. Zatim učitelj/ica pokazuje tipično muške igračke i ponovi isti postupak. Na kraju učitelj/ica postavlja pitanja: „Što ako se dječak poželi igrati nekom „ženskom“ igračkom, a što ako se djevojčica poželi igrati nekom „muškom“ igračkom?“, „Zašto su djeca koja se žele igrati igračkama drugog spola izvrgnuta ismijavanju?“, „Kako biste vi reagirali da vidite vašeg/u najboljeg/u prijatelja/icu kako se igra „muškim/ ženskim“ igračkama?“

7.2.3. Treća aktivnost

Tijek aktivnosti (Sarnavka, 2013)

1. Učenike/ice se podijeli u manje grupe. Zadatak svih grupa je da razgovaraju o najdražim likovima iz bajki i objašnjavaju zašto vole te likove. Predstavnik/ica grupe na veći papir ispisuje najdraže likove, razloge zašto su najdraži i ime učenika/ce koji/a ga je odabrala.

Nakon toga predstavnici predstavljaju ono što imaju zapisano na papiru te se raspravlja o izborima uz pomoć učitelja/ice.

2. Nakon toga učitelj/ica pokazuje nekoliko ženskih likova iz najpoznatijih bajki, a učenici/ce moraju o svakom liku napisati do pet pridjeva. Zatim učitelj/ica postavlja nekoliko pitanja: „Kako su ženski likovi predstavljeni?“, „Kojim pridjevima ste ih vi najčešće opisivali?“, „Što mislite da rade muški likovi u tim bajkama?“, „Što nam poručuju tako prikazani ženski likovi?“

3. Na kraju aktivnosti učitelj/ica prikazuje sliku Pipi Duge Čarape i učenicima/ama postavlja ova pitanja: „Što znate o Pipi Dugoj Čarapi?“, „Po čemu je njezino ponašanje neobično?“, „Je li takvo ponašanje prihvatljivo?“, „Je li Pipi može birati kako da se ponaša?“, „Može li svatko birati svoje ponašanje?“

I na samom kraju aktivnosti razgovara se o tome što bi se dogodilo kad bi sve djevojčice i dječaci mogli birati ponašanje prema svojim omiljenim likovima: „Što bi se dogodilo kad bi sve djevojčice bile poput Pipi Duge Čarape?“, „Kako bi one sebe tada doživljavale?“, „Kako bi ih tada doživljavali dječaci?“

Učitelj/ica može dati učenicima/ama da za domaću zadaću napišu kratki sastavak na temu „Koji lik iz priča bih htio/htjela biti?“ i moraju objasniti razloge svog izbora.

7.2.4. Četvrta aktivnost

Cilj aktivnosti je osvijestiti muško/ženske stereotipe i potaknuti diskusiju o nekim posljedicama stvaranja stereotipa.

Tijek aktivnosti (Hodžić, Bijelić i Cesar, 2003)

1. Učenike/ice se podijeli u manje grupe koje čine učenici/ce istog spola, svaka grupa dobije dva velika papira i olovke. Učitelj/ica objašnjava da će se razmatrati ono što nazivamo rodnim stereotipima. Svaki/a učenik/ica ima svoju olovku i piše karakteristike drugog spola za koje vjeruje ili ih je često čuo/la da se vežu uz žene/muškarce. Na vrh prvog papira trebaju napisati: *Žene/muškarci su...* Također moraju ponoviti listu i za svoj spol. I na vrh tog papira potrebno je napisati *Žene/muškarci su....*

2. Nakon toga grupe raspravljaju o listama. Učitelj/ica postavlja pitanje: „Koje posljedice imaju za muškarce i žene uobičajena vjerovanja o muškarcima i ženama?“. Na primjer, ako su muškarci prikazani kao agresivni, što se može dogoditi? Grupe moraju napisati što je moguće više posljedica.

3. Na kraju se čitaju posljedice i učitelj/ica vodi diskusiju o stereotipima i njihovim posljedicama.

7.2.5. Peta aktivnost

Cilj ove aktivnosti je upoznati učenike/ce s pojmom, karakteristikama i funkcijom predrasuda i stereotipa te o načinima borbe protiv predrasuda i stereotipa.

Tijek aktivnosti (Isić, 2010)

1. Učitelj/ica dijeli učenike u parove i svaki par ima pet minuta da napiše jednu osobinu za ove osobe: glumac, sportaš, Rom, doktor, policajac, prosjak, crnac i invalid. Zatim svi parovi čitaju osobine koje su naveli.

2. Zatim učitelj/ica dijeli učenicima papir s tekстом „Putovanje“. Učenici moraju odlučiti s kim žele i s kim ne žele dijeliti svoju sobu i ispisuju to na svoj papir.

Materija za učenike „Putovanje“

Zamislite da ste na nekome putovanju koji traje sedam dana i da morate dijeliti svoje sjedalo s još jednom osobom. S kojom od navedenih osoba biste podijelili svoje sjedalo, a s kojom ne biste?

Talijanski DJ koji izgleda bogato.

Rom iz Mađarske pušten iz zatvora.

Slijepi pijanist iz Austrije.

Brbljava gospođa iz Belgije.

Crnac iz Liberije, košarkaš u Grčkoj.

Ukrajinski student koji se ne želi vratiti kući.

Debeli švicarski bankar na poslovnom putovanju.

Učenici/ce pišu s kojom osobom žele, a s kojom ne žele putovati.

3. Nakon toga učitelj/ica podijeli učenike/ice u tri grupe i tada zajedno moraju odlučiti s kojom bi osobom putovali, a s kojom ne bi. Slijedi razgovor: „Koliko se vaša odluka donesena individualno razlikuje od one koje je donesena grupno? Zašto se s izborom nekih putnika nikada ne biste složili s grupom? Zašto ste pristali na kompromis unutra grupe? Biste li sada promijenili izbor svog putnika s kojim želite odnosno ne želite putovati?“

Učitelj/ica dovodi do zaključka da kada se ponašamo na osnovu naših predrasuda i stereotipa onda ne pružamo svim ljudima ista prava .

4. Svi učenici grupe sudjeluju u pisanju rečenica tako da jedan po jedan učenik u svakoj grupi dopisuje po jednu riječ : „Stereotipi i predrasude su..., Protiv stereotipa i predrasuda može se boriti...“ Kada su rečenice napisane, učitelj/ica dijeli učenicima pet papirića na kojima su napisane neke od vrsta predrasuda i stereotipa. Učenik/ci nalijepe te papiriće gdje žele na sebe i na znak učitelja/ice kreću se po učionici te se moraju osloboditi tih papirića tako da ih nalijepe na nekog drugog za koga smatra da ima izražene neke od napisanih stereotipa i predrasuda.

Treba naučiti učenike/ice kako prepoznati predrasude i kako se suprotstaviti tim predrasudama , bilo da su upućene njemu ili drugima.

9. ZAKLJUČAK

U ovom radu je spomenuto kako djeca u školu dolaze s već razvijenim predrasudama koje su usvojili u obiteljskom okruženju. Te predrasude mogu negativno utjecati i na ostalu djecu u razredu tako da ih usvajaju jedni od drugih. Tako djeca počinju uočavati međusobne razlike te u skladu s razvijenim predrasudama druže se s onom grupom djece koja im odgovaraju dok druge odbacuju. Učitelj/ica bi trebao/la govoriti o različitostima kako bi se kod djece potaknulo prihvaćanje razlika u razredu. Isto tako, kod učenika treba razviti kritičko promišljanje koje će ih osvijestiti da reagiraju na nepravdu u razredu. Na taj se način učenici mogu boriti protiv predrasuda i stereotipa. Također bi i učitelji trebali kritički promišljati utječu li i oni možda na razvoj predrasuda u razredu. Ukoliko oni ne osvijeste vlastito ponašanje onda nisu spremni utjecati na učenikovo ponašanje.

Osim toga, od učitelja/ice se očekuje da se jednako odnosi prema dječacima i djevojčicama. Trebaju podjednako pružati podršku svim učenicima u razredu kako ne bi došlo do nezadovoljstva kod nekih učenika. Učitelj/ica svojim postupcima i aktivnostima može smanjiti predrasude i stereotipe u razredu te će se tako razviti više prijateljskih odnosa među učenicima. Zato učitelj/ica treba stvoriti pozitivno razredno-nastavno ozračje kako bi se svaki učenik mogao osjećati ugodno u razredu.

10. LITERATURA

1. Aronson, E., Wilson, T.D., Akert, R.M. (2005). *Socijalna psihologija*. Zagreb: Mate.
2. Barada, V., Jelavić, Ž. (2014). *Uostalom diskriminaciju treba dokinuti! Priručnik za analizu rodni stereotipa*. Zagreb: Centar za ženske studije
3. Belamarić, J. (2010). Ružičasto i plavo. Rodno osviješten odgoj u vrtiću. *Dijete, vrtić, obitelj: Časopis za odgoj i naobrazbu predškolske djece namijenjen stručnjacima i roditeljima*, 15 (58), 14-17.
4. Brown, R. (2006). *Grupni procesi. Dinamika unutar i između grupa*. Jastrebarsko: Naklada Slap.
5. Cvrtila, L. (2016). *Spolno stereotipiziranje*. Završni rad. Osijek: Filozofski fakultet.
6. Declercq, C., Moreau, D. (2012). Rađaju li se djeca kao dječaci i djevojčice – ili takvima postaju? *Djeca u Europi: zajednička publikacija mreže europskih časopisa*, 4 (8), 18-19.
7. Fisher, D. L. i Fraser, B. J. (1981). *Validity and Use of the My Class Inventory*. *Science Educatio*, 65 (2), 145-156.
8. Hodžić, A., Bijelić, N., Cesar, S. (2003). *Spol i rod pod povećalom: priručnik o identitetima, seksualnosti i procesu socijalizacije*. Zagreb: Cesi.
9. Isić, U. (2010). *Vršnjačka medijacija: priručnik za roditelje i nastavnike*. Bosna i Hercegovina: OSCE.
10. Kamenov, Ž., Galić, B. (2011). *Rodna ravnopravnost i diskriminacija u Hrvatskoj*. Zagreb: Ured za ravnopravnost spolova Vlade Republike Hrvatske
11. Kolega, M., Ramljak, O., Belamarić, J. (2011). Što ću biti kad odrastem? Analiza zanimanja u dječjim slikovnicama, *Magistra Ladertina* 6 (6), 25-35.
12. Maričić, J. (2009). *Teorije i istraživanja predrasuda u dječjoj dobi*. Psihologijske teme, 18 (1), 137-157.
13. Marović, Z. (2009). Ne smiješ plakati, ti si dječak. *Dijete, vrtić, obitelj: Časopis za odgoj i naobrazbu predškolske djece namijenjen stručnjacima i roditeljima*, 15 (58), 18-23.

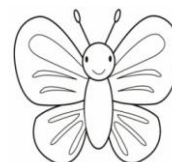
14. Matović M. (2010). Rodni stereotipi u crtanim filmovima Volta Diznija. *CM-časopis za upravljanje komuniciranjem*, 5 (15), 107-121.
15. Miljković, D., Rijavec, M. (2014). *Muškarci i žene - poznajemo li se uopće*. Zagreb: Profil knjiga.
16. Miljković, D., Rijavec, M. (1996). *Razgovori sa zrcalom: psihologija samopouzdanja*. Zagreb: IEP.
17. Pennington, D. C (1997). *Osnove socijalne psihologije*. Jastrebarsko: Naklada Slap
18. Preuschoff, G. (2004). *Odgoj djevojčica: zašto su djevojčice različite i kako im pomoći da budu sretna i jaka kad odrastu*. Zagreb: Naklada Kосinj.
19. Ross, V., Haith, M.M., Miller, S.A. (1998). *Dječja psihologija: moderna znanost*. Jastrebarsko: Naklada Slap.
20. Sarnavka, S. (2013). *Rodna ravnopravnost*. Zagreb: Kerschoffest.
21. Tomašić, J. (2011). Teorijska pitanja i metodološki izazovi u istraživanjima razvoja dječjih etničkih predrasuda. *Ljetopis socijalnog rada*, 18 (3), 601-633
22. Zarevski, P., Matešić, K. (2010). Kognitivne spolne razlike: Jučer, danas, sutra. *Društvena istraživanja: časopis za opća društvena pitanja*, 19 (4-5), 797-819.
23. Zarevski, P., Vizek-Vidović, Rijavec, M., Pavličević-Franić, D., Miljković, D., Vlahović Štetić, V., Prot, F., Matijević, M., Bratko, D. i Ljubić, T. (2000). *Izvještaj. Vanjska i unutarnja evaluacija projekta „Aktivna/efikasna škola“*. Neobjavljeni izvještaj. Zagreb: Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu.

11. POPIS TABLICA

Tablica 1. Promjene u izboru prijatelja prije i nakon natjecanja grupa	14
Tablica 2. Učinci surađujuće ili natjecateljske povijesti odnosa između grupa i uspjeha ili neuspjeha u zadatku suradnje na predrasude.....	19
Tablica 3. Deskriptivni rezultati stereotipa i razredno nastavnog ozračja	41
Tablica 4. Frekvencije odgovora za rodno stereotipiziranja	42
Tablica 5. Rodne razlike u stereotipnim uvjerenjima i razredno-nastavnom ozračju	43
Tablica 6. Frekvencije odgovora i razlike između djevojčica i dječaka u rodnom stereotipiziranju	44
Tablica 7. Najčešće dodijeljene osobine dječacima i djevojčicama.....	45
Tablica 8. Povezanost rodnih stereotipa, razredno-nastavnog ozračja, roda, razreda i školskog uspjeha učenika	47

12. PRILOZI

Prilog 1. Skala *Moj razred*

RAZRED:

SPOL: M / Ž

ŠKOLSKI USPJEH NA KRAJU PROŠLOG RAZREDA: _____

Kakav je tvoj razred? Pred tobom se nalazi niz tvrdnji. Tvoj zadatak je procijeniti koliko je pojedina tvrdnja točna za tvoj razred.

Primjer:

Većina učenika u mom razredu su dobri prijatelji. 1 2 3 4 5

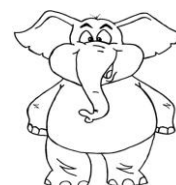
Ukoliko se potpuno slažeš s ovom tvrdnjom zaokruži **5**, a ukoliko smatraš da većina učenika u tvom razredu nisu dobri prijatelji zaokruži **1**.

Na isti način procijeni točnost svih ostalih tvrdnji. Ne zaboravi, sada procjenjuješ svoj razred!

Tvrdnja:	Uopće se ne slažem	Ne slažem se	Niti se slažem, niti se ne slažem	Slažem se	U potpunosti se slažem
1. U našem razredu učenici uživaju u razrednim aktivnostima.	1	2	3	4	5
2. Neki učenici u razredu su zločesti.	1	2	3	4	5
3. Učenicima se sviđa biti u ovom razredu.	1	2	3	4	5
4. Neki učenici u našem razredu uvijek žele da bude sve po njihovom.	1	2	3	4	5
5. Svi učenici u razredu su moji prijatelji.	1	2	3	4	5
6. U našem razredu je zabavno.	1	2	3	4	5
7. Učenici se stalno svađaju jedni s drugima.	1	2	3	4	5

8. Svi učenici u našem razredu su bliski prijatelji.	1	2	3	4	5
9. Svi učenici u ovom razredu vole jedni druge.	1	2	3	4	5
10. Mnogo učenika u našem razredu voli se svađati.	1	2	3	4	5
11. Učenici se često natječu u tome tko će prvi riješiti zadatak koji je dala učiteljica.	1	2	3	4	5
12. Većina učenika žele biti u učenju bolji od drugih.	1	2	3	4	5
13. Neki učenici osjećaju se loše (ljuto ili tužno) kad dobiju manju ocjenu nego drugi.	1	2	3	4	5
14. Neki učenici uvijek žele napraviti zadatke bolje od drugih.	1	2	3	4	5
15. Neki učenici u razredu žele biti prvi u svemu.	1	2	3	4	5
16. U našem je razredu gradivo vrlo teško.	1	2	3	4	5
17. Većini učenika u našem razredu nije potrebna pomoć u učenju.	1	2	3	4	5
18. U našem razredu samo pametni učenici mogu dobiti dobre ocjene.	1	2	3	4	5
19. Kontrolni zadaci i testovi u našem razredu su dosta teški.	1	2	3	4	5
20. Većina učenika u razredu dobro znaju gradivo.	1	2	3	4	5
21. Neki učenici u razredu nisu moji prijatelji.	1	2	3	4	5
22. Neki učenici ne osjećaju se sretno u našem razredu.	1	2	3	4	5
23. Učenici u razredu vole jedni druge kao prijatelji.	1	2	3	4	5
24. Neki učenici ne vole ovaj razred.	1	2	3	4	5
25. Učenici u razredu se često svađaju.	1	2	3	4	5

Prilog 2. Pitanje otvorenog tipa

Što misliš, što je bolje biti dječak ili djevojčica (zaokruži odgovor)

a) DJEČAK

b) DJEVOJČICA

Objasni zašto ☺

Prilog 3. Skala rodnih stereotipa

Pred tobom se nalazi niz tvrdnji. Tvoj zadatak je da zaokružiš T ako se slažeš s tvrdnjom ili N ako se ne slažeš s tvrdnjom.

1. Sve djevojčice su nježne, dobre i poslušne.

T

N

2. Svi dječaci su jaki i neustrašivi.

T

N

3. Sve djevojčice se igraju barbikama i ni jedna ne voli nogomet.

T

N

4. Svi dječaci imaju jako kratku kosu i snažne mišiće na rukama.

T

N

5. Sve djevojčice nose ružičaste suknje i imaju dugu valovitu kosu.

T

N

6. Svi dječaci mrze kuhanje i pospremanje, a sve djevojčice u tome uživaju.

T

N

7. Sve djevojčice stalno plaču, a dječaci nikada.

T

N